

Henri J. M. Noumen

CESTA SRDCE

Spiritualita pouště a duchovní služba dnešní doby

PODĚKOVÁNÍ

Tato kniha má své kořeny na semináři v Yale Divinity School, zabývajícím se spiritualitou pouště. Byl to jeden z nejpodněnějších seminářů, kterých jsem se kdy v životě zúčastnil. Bylo nás jedenáct mužů a čtyři ženy. Zastupovali jsme nejrůznější náboženské tradice: unitářskou, Následovníky Kristovy, baptistickou, presbyteriánskou, holandskou reformovanou, křesťanské reformované, episkopální, římskokatolickou a řeckou ortodoxní. Věkové rozpětí sahalo od rané dvacítky do pozdní čtyřicítky a země původu od Spojených států přes Irsko a Holandsko až k Austrálii. Společně jsme se snažili přijít na to, co mohou Otcové a Matky pouště ze čtvrtého století říci mužům a ženám, kteří chtějí sloužit Kristu ve dvacátém století.

Jak jsme si vyměňovali myšlenky a zkušenosti reagující na příběhy z pouště, postupně jsme před sebou spatřovali „cestu srdce“ jako cestu, jež nás spojovala navzdory mnoha historickým, teologickým a psychologickým rozdílům. Tento objev mě povzbudil k tomu, abych na Perkinsově Teologické škole v Dallasu a na Národní konferenci duchovních poradců v Denveru uvedl „cestu srdce“ formou přednášek. Jsem velmi vděčný za množství ohlasů, které jsem během těchto příležitostí obdržel.

Zvláštní poděkování si zaslouží Virginia Yoheová a Carol Plantingová za sekretářskou pomoc, Stephen Leahy, Phil Zaeder, Fred Bratman a Robert Moore za redakční poznámky, John Eudes Bamberger za povzbuzování a Jim Antal za to, že nabídl svou krásnou fotografii na obal anglického vydání.

Rád bych také vyjádřil hlubokou vděčnost všem účastníkům semináře. Jsou to: George Anastos, Kim Brown, Colman Cooke, Susan Geisslerová, Frank Gerry,

Christine Koetsveldová, Joseph Núfiez, Robert Parenteau, Donald Postema, Kathy Stocktonová, Marjorie Thompsonová, Steven Tsuchlis, Joshua Wootton a Mich Zeman. Množství jejich bohatých a různorodých odpovědí na slova z pouště mi umožnilo, abych tuto knihu napsal jako knihu pro všechny, kdo jsou pověřeni křesťanskou službou.

Věnuji tuto knihu Johnu Mogabgabovi, který kurs vedl se mnou. Číním tak s vděčností nejen za jeho neocenitelný podíl na semináři i na této knize, ale' také, a to především, za oněch pět let, během kterých jsme spolu pracovali na Yale Divinity School. Díky jeho hlubokému přátelství a pomoci se tato léta stala skutečným darem Božím.

PROLOG

Za pět let oslavíme druhé tisíciletí křesťanské éry. Avšak otázka zní: „Bude co oslavovat?" Mnohé hlasy se táží, zda může lidstvo přežít své vlastní ničivé síly. Když přemítáme o vzrůstající chudobě a hladu, o rychle se šířící nenávisti a násilí jak uvnitř jednotlivých zemí, tak mezi nimi, a o děsivém rozvoji systémů jaderných zbraní, začínáme si postupně uvědomovat, že se náš svět vydal na sebevražednou pouť. Bolestně se nám připomínají slova evangelisty Jana:

Slovo... pravé světlo... to přicházelo na svět... svět povstal skrze ně, ale svět ho nepoznal. Do vlastního přišel, ale vlastní ho nepřijali (Jan 1,9-11).

Zdá se, jako by temnota byla neprostupnější než kdy dřív, jako by síly zla byly do očí výrazněji než kdy dřív a jako by děti Boží byly zkoušeny krutěji než kdy dřív.

V průběhu několika posledních let jsem uvažoval nad tím, co znamená být duchovním v takovéto situaci. Co se požaduje od mužů a žen, kteří chtějí vnášet světlo tam, kde je tma, „přinést chudým radostnou zvěst, vyhlásit zajatcům propuštění a slepým navrácení zraku, propustit zdeptané na svobodu, vyhlásit milostivé léto Páně" (Lk 4,18-19)? Co se požaduje od mužů a žen povolaných k tomu, aby plně vstoupili do zmatku a utrpení doby a promlouvali slovy naděje?

Není těžké vidět, že v tomto období naší historie, plném strachu a bolesti, je pro nás, kdo sloužíme ve farnostech, školách, na univerzitách, v nemocnicích a ve vězeních, obtížné plnit náš úkol, jímž je působit, aby světlo Kristovo zářilo v temnotách. Mnozí z nás se až příliš dobře přizpůsobili všeobecné lhostejnosti. Jiní jsou unavení, vyčerpaní, zklamaní, zahořklí, otrávení nebo prostě znudění. Někteří jsou sice stále aktivní a zapojují se do práce - avšak žijí více ve svém vlastním jménu než ve Jménu Ježíše Krista. Není to tak neobvyklé. Nápor na duchovní službu je obrovský, požadavky vzrůstají a uspokojení se vytrácí. Jak můžeme čekat, že zůstaneme plni tvořivé vitality, horlivosti pro slovo Boží, touhy sloužit a plni dostatečné motivace k povzbuzování našich, často početných, společenství? Kde máme najít potravu a sílu? Jak máme zmírnit svůj vlastní duchovní hlad a žízeň?

Toto jsou otázky, kterým bych se rád na následujících stránkách věnoval. Doufám, že budu schopen nabídnout některé myšlenky a zásady, které by nám mohly pomoci v našem úsilí zůstat v nadcházejících letech živými svědky Ježíše Krista; v letech, jež budou nepochybně naplněna pokušeními nevěry, pohodlného egocentrismu a beznaděje.

Kam se však máme obrátit? K Jacquesu Ellulovi, Williamu Stringfellowovi,

Thomasů Mertonovi, Teilhardu de Chardinovi? Všichni nám mají mnoho co říci, avšak mě zajímá původnější zdroj inspirace, který nás může svou přímostí, prostotou a konkrétností vést bez jakýchkoli oklik k jádru našeho zápasu. Tímto zdrojem jsou *Apophthegmata Patrum, Výroky Otců pouště*. Otcové pouště, kteří ve čtvrtém a pátém století žili na egyptské poušti, nám nabízejí velmi důležitou perspektivu v našem životě Božích služebníků žijících na konci dvacátého století. Otcové pouště - a existovaly i Matky - byli křesťané, kteří hledali novou formu mučednictví. Když skončilo pronásledování, nebylo již možné být Kristovými svědky tím, že jej bude člověk následovat obětí vlastní krve. Přesto konec pronásledování neznamenal, že svět přijal Kristovy ideály a změnil své způsoby; svět i nadále dával přednost temnotě před světlem (srov. Jan 3,19). Když však svět přestal být nepřitelem křesťanů, pak se křesťané museli stát nepřáteli temného světa. Útěk na poušť byl způsobem, jak uniknout svůdnému připodobnění se světu. Antonín, Agathon, Makarios, Poimen, Theodora, Sarah a Synkletika se stali duchovními vůdci na poušti. Zde se z nich vytvořil nový typ mučedníků: svědků proti ničivým silám zla, svědků pro spasitelnou moc Ježíše Krista.

Jejich duchovní zápisky, jejich rady těm, kdo je navštěvovali, a jejich velice konkrétní asketická cvičení tvoří základ mých úvah o duchovním životě Božího služebníka naší doby. Stejně jako Otcové a Matky pouště musíme i my najít praktickou a uskutečnitelnou odpověď na Pavlovo nabádání: „A nepřizpůsobujte se už tomuto světu, ale změňte se a obnovujte svoje smýšlení, abyste dovedli rozeznat, co je vůle Boží, co je dobré, bohulibé a dokonalé" (Řím 12,2).

Abych pro své úvahy vytvořil jakousi strukturu, použiji příběh, který se vypravilo otcí Arseniovi. Arsenius byl vysoce vzdělaný Říman v hodnosti senátora, který žil na dvoře císaře Theodosia jako učitel urozeného Arcadia a Honoria. „Zatímco žil stále ještě v paláci, modlil se otec Arsenius k Bohu těmito slovy: Tane, přiveď mě na cestu spásy.' A uslyšel hlas, který mu pravil: 'Arsenie, uprchni ze světa a budeš zachráněn.' Poté, co tajně přeplul z Říma do Alexandrie a uchýlil se k osamělému životu (na poušti), Arsenius se opět modlil: 'Pane, přiveď mě na cestu spásy' a znovu uslyšel hlas, který mu říkal: 'Arsenie, uprchni, zachovávej mlčení, neustále se modli, neboť toto je pramen bezúhonnosti.'"¹ Ve slovech *uprchni, zachovávej mlčení a modli se* je shrnuta spiritualita pouště. Naznačují tři způsoby, jak zabránit světu, aby nás zformoval do své podoby, a jsou to tudíž tři způsoby, jak žít v Duchu svatém.

Mým prvním úkolem je zjistit, co pro nás znamená uprchnout ze světa. To nás přivádí k otázce samoty. Mým druhým úkolem je definovat mlčení jako základní prvek spirituality duchovní služby. A konečně, chci vás vyzvat k povolání neustálé modlitby.

SAMOTA

ÚVOD

Nejlepším průvodcem při našem pokusu porozumět úloze samoty v duchovní službě je „otec mnichů“ svatý Antonín. Narodil se kolem roku 251 jako syn egyptských rolníků. Když mu bylo asi osmnáct let, uslyšel v kostele slova evangelia: „Jdi, prodej svůj majetek a rozdej chudým... pak přijď a následuj mne!“ (Mt 19,21). Antonín si uvědomil, že tato slova byla určena jemu osobně. Žil jistou dobu jako chudý dělník na kraji vesnice a poté se uchýlil na poušť, kde po dvacet let žil v naprosté samotě. V průběhu těchto let zakusil Antonín nepředstavitelné utrpení. Skořápka jeho vnějškového bezpečí byla roztržena a před ním se otevřela hlubina nepravosti. Vyšel však z této zkoušky jako vítěz - ne díky síle své vůle nebo pozoruhodné askezi, nýbrž díky svému bezpodmínečnému odevzdání se do moci Ježíše Krista. Když se vynořil ze své samoty, poznávali v něm lidé rysy skutečně „zdravého“ muže, na těle, na mysli i na duchu. Hrnuli se k němu, aby je uzdravil, utěšil, vedl. Ve stáří se Antonín uchýlil do ještě hlubší samoty, v níž se zcela pohroužil do přímého společenství s Bohem. Zemřel v roce 356 ve věku asi sto šesti let.

Příběh o svatém Antonínu, jak jej vypráví svatý Athanasius, ukazuje, že je nutné uvědomit si volání k přeměně našeho falešného, spoutaného já v nové já Ježíše Krista. Ukazuje rovněž, že oním ohněm, v němž se přeměna uskutečňuje, je samota. A konečně odhaluje, že právě z tohoto přeměněného nebo obráceného já pramení pravá duchovní služba. Navrhují proto, abychom prozkoumali tyto tři aspekty života svatého Antonína v naději, že odhalíme jak problémy, tak nové příležitosti naší duchovní služby.

TLAKEM SVĚTA SPOUTANÝ SLUŽEBNÍK BOŽÍ

Thomas Merton ve svém úvodu k *Moudrosti pouště* píše:

Společnost... byla (Otcí pouště) považována za ztroskotanou loď, od níž musí každý jednotlivý člověk plavat pryč, aby si zachránil život... Byli to muži, kteří věřili, že nechá-li se člověk pouze unášet a bude přitom pasivně přijímat názory a hodnoty toho, co zná pod pojmem společnost, žene se prostě a jednoduše do záhuby.

Tento postřeh nás vede přímo k jádru věci. Naše společnost není společenstvím zářícím láskou Kristovou, nýbrž nebezpečnou sítí nadvlády a manipulace, do níž se můžeme snadno zaplést a ztratit svou duši. Základní otázkou je, zdali nás, služebníky Ježíše Krista, svůdná moc našeho temného světa už natolik nezohýbala, že jsme se stali slepými ke katastrofálnímu stavu nás samých i jiných lidí a ztratili sílu a motivaci plavat, abychom si zachránili život.

Pohledme jen na okamžik na naši denní rutinu. Jsme všeobecně velmi zaneprázdnění lidé. Musíme se zúčastnit mnoha setkání, navštívit mnoho lidí, vést mnoho bohoslužeb. Naše diáře jsou přeplněny schůzkami, naše dny a týdny překypují pracovními závazky, naše roky vyplňují plány a projekty. Jen zřídka nastane období, kdy nevíme do čeho píchnout; a většinou se pohybujeme životem tak šíleným tempem, že nemáme dokonce ani čas se zklidnit a zamyslet nad tím, zda alespoň některé z věcí, které si myslíme, říkáme nebo děláme, jsou *hodný* toho, aby se o nich přemýšlelo, mluvilo, nebo aby se dělaly. Prostě jdeme vpřed se spoustou „musím“ a „měl bych“, které na nás jsou naloženy, a žijeme s nimi, jako kdyby byly doslovným překladem evangelia našeho Pána. Lidé musejí být motivováni, aby chodili do kostela, mládež se musí bavit, peníze se musejí vydělávat, a nadto všechno všichni musejí být šťastni. A navíc bychom měli mít dobré vztahy s církevními a občanskými představiteli; měli bychom být milováni nebo alespoň uznáváni většinou svých farníků; měli bychom získávat vyšší hodnosti podle plánu; a měli bychom mít dostatek volna a peněz k příjemnému životu. A tak jsme zaneprázdněnými lidmi, stejnými, jako jsou všichni ostatní zaneprázdnění lidé, a patří nám taková odplata, jaká přísluší zaneprázdněným lidem!

Toto vše má v jednoduchosti naznačit, k jak děsivému zesvětštění směřují naše životy duchovních pastýřů. Proč je tomu tak? Proč se my, děti světla, stáváme tak snadno spiklenci temnoty? Odpověď je celkem snadná. Naše identita, vědomí našeho vlastního já, je v sázce. Světскost znamená být závislý na reakcích našeho okolí. Světскé nebo falešné já je já, které je modelováno, jak říká Thomas Merton, společenským tlakem. „Spoutané“ je asi ten nejlepší výraz pro falešné já. Ukazuje na potřebu neustávajícího a stále vzrůstajícího utvrzování se. Kdo jsem? Jsem ten, kdo je milován, chválen, obdivován, neoblíben, nenáviděn nebo opovrhován. Ať jsem klavírista, podnikatel či duchovní, jediné, na čem mi záleží, je to, jak mě vnímá okolní svět. Je-li zaneprázdněnost dobrá věc, pak tedy musím být zaneprázdněn. Jsou-li peníze známkou skutečné svobody, pak se tedy musím dožadovat peněz. Je-li důkazem mého významu to, že znám mnoho lidí, pak tedy musím navazovat odpovídající kontakty. Onen tlak se projevuje skrytým strachem ze selhání a neustálým nutkáním mu zabránit stále větším hromaděním - víc práce, víc peněz, víc přátel.

Právě tento tlak je podstatou dvou hlavních škůdců duchovního života: hněvu a chtivosti. Jsou rubem světскého života, kyselými plody našich pozemských závislostí. Co jiného je hněv než okamžitá reakce na pocit neuznání? Závisí-li

mé sebevědomí na tom, co o mně říkají ostatní, je hněv celkem přirozenou reakcí na slova kritiky. A závisí-li mé sebevědomí na tom, co mohu získat, pak ve chvíli, kdy jsou zmařeny mé tužby, vzplane chtivost. A tak jsou chtivost a hněv sestrou a bratrem našeho falešného já, utvářeného společenským tlakem nevykoupěného světa.

Zdá se, jako by právě hněv byl příznakem profesionální nedokonalosti v současné duchovní službě. Knězi jsou rozhněváni na své představené, že nevedou, a na své následovníky, že nenásledují. Zlobí se na ty, kdo nechodí do kostela, protože tam nechodí, a na ty, kdo do kostela chodí, že tam chodí bez nadšení. Jsou rozzlobeni na své rodiny, protože se kvůli nim cítí vinni, a jsou rozzlobeni na sebe, že nejsou takoví, jací by si přáli být. Není to otevřený, do očí bijící, zuřivý hněv, nýbrž hněv skrytý za milým slovem, usměvavou tváří a zdvořilým potřesením rukou. Je to zmražený hněv, hněv, který se přetvořuje v hlodavců zášť a pomalu ochromuje šlechtné srdce. Pokud existuje něco, co způsobuje, že duchovní služba vypadá neradostně a nezajímavě, je to právě tento temný, záluďný hněv služebníků Kristových.

A tak není vůbec divné, že Antonín a jeho spolubratři považovali pasivní přijetí názorů a hodnot své společnosti za duchovní katastrofu. Uvědomili si, jak těžké je nejen pro jednotlivé křesťany, ale i pro samotnou církev uniknout tlaku lákadla světa. A jaká byla jejich odpověď? Unikli z potápějící se lodi a plavali, aby si zachránili život. A místo vykoupění se jmenuje poušť, sídlo samoty. Podívejme se nyní, co s nimi tato samota udělala.

VÝHEŇ PROMĚNY

Když Antonín uslyšel Ježíšova slova „Jdi, prodej svůj majetek a rozdej chudým... pak přijď a následuj mne“, pochopil to jako volání k úniku před tlakem světa. Odstěhoval se od své rodiny, žil v chudobě v chatrči na kraji vesnice a zabýval se manuální prací a modlitbou. Brzy si však uvědomil, že se od něho žádá ještě více. Měl čelit svým nepřítelům - hněvu a chtivosti - zpříma a nechat se úplně přetvořit v novou bytost. Jeho staré, falešné já muselo zemřít a muselo se narodit zcela nové já. Proto se Antonín uchýlil do absolutní samoty pouště.

Samota je výhni proměny. Bez samoty zůstáváme obětmi své společnosti a dále se zaplétáme do klamů svého falešného já. Sám Ježíš prošel touto výhni. A byl pokoušen třemi tlaky světa: být důležitý („řekni, ať z těchto kamenů jsou chleby“), být okázalý („vrhni se dolů“) a mít moc („tobě dám všechnu moc i slávu těchto království“). Tehdy potvrdil, že Bůh je jediným zdrojem jeho identity („Budeš se klanět Hospodinu, Bohu svému, a jeho jediného uctívat“). Samota je místem velkého zápasu a velkého setkání - zápasu s tlakem falešného

já a setkání s milujícím Bohem, který nabízí sám sebe jako podstatu nového já.

Může to znít možná trochu odpudivě. Může to dokonce vyvolávat představy středověkých asketických praktik, od kterých nás naštěstí zachránili Luther a Kalvín. Avšak jakmile jsme se s těmito mylnými představami vyrovnali a zbavili se jich, zjišťujeme, že máme co dělat s oním svatým místem, kde se spolu objímají duchovní služba a spiritualita. Takové místo se jmenuje samota.

Abychom pochopili význam samoty, musíme nejprve odhalit způsoby, jimiž náš svět obraz samoty zdeformoval. Navzájem si říkáme, že v životě potřebujeme trochu samoty. Ve skutečnosti tím máme na mysli čas a místo, jež máme sami pro sebe, kdy nás neobtěžují jiní lidé, můžeme si přemýšlet o svých vlastních záležitostech, zabývat se svými vlastními stesky a dělat si své vlastní věci, ať už je to cokoliv. Pro nás samota nejčastěji znamená soukromí a stává se tak jakýmsi duchovním majetkem, o nějž se můžeme ucházet na volném trhu duchovního zboží. Ba co víc: samotou považujeme také za jakousi stanici, kde si můžeme dobít baterie, nebo za roh boxerského ringu, kde nám namažou rány, namasírují svaly a vhodnými hesly navrátí odvahu. Zkrátka, považujeme samotou za místo, kde nabere novou sílu k dalšímu životnímu soutěžení.

Toto však není samota svatého Jana Křtitele, svatého Antonína nebo svatého Benedikta, Charlese de Foucaulda nebo bratří z Taizé. Pro ně samota není místem soukromé terapie. Přesně řečeno, je to místo obrácení, místo, kde staré já umírá a nové se rodí, místo, z něhož se vynořuje nový člověk. Jak můžeme dosáhnout jasnějšího pochopení této proměňující samoty? Dovolte mi, abych detailněji popsal zápasy a setkání, které v takové samotě probíhají.

V samotě se zbavuji své podpůrné konstrukce: nejsou tu žádní přátelé, s nimiž bych mohl mluvit, není zapotřebí vyřizovat žádné telefonické hovory, nemusím se zúčastňovat žádných schůzí, není tu žádná hudba k pobavení, žádné knihy k rozptýlení, jsem tu pouze já - nahý, zranitelný, slabý, hříšný, všeho zbavený, zlomený - pouhé nic. Je to právě tato nicotnost, již musím ve své samotě čelit, nicotnost tak hrůzná, že všechno ve mně touží utéci k přátelům, práci a rozptýlením, abych tak mohl na svou nicotnost zapomenout a opět uvěřit, že mám nějakou hodnotu. Ale to není všechno. Jakmile se rozhodnu, že ve své samotě setrvám, začnou v mé mysli jako opice po banánovníku poskakovat zmatené myšlenky, rušivé představy, divoké fantazie a prapodivné asociace. Hněv a chtivost ukáží své odporné tváře. Dlouze a zaujatě hovořím se svými nepřáteli a sním žádostivé sny, v nichž jsem mocný, vlivný a nesmírně atraktivní - anebo chudý, ošklivý a je mi zapotřebí okamžité útěchy. A tak se znovu pokouším uniknout z temné propasti svojí nicotnosti a obnovit své falešné já ve vší jeho domýšlivosti.

Úkolem je setrvat v samotě, zůstat ve své cele, dokud se všichni moji svádějící návštěvníci neunaví bušením na mé dveře a nedají mi pokoj. „Isenheimský oltář“, který namaloval Grünewald, s děsivým realismem zobrazuje odpudivé

tváře mnoha démonů, kteří pokoušeli svatého Antonína v jeho samotě. Zápas je skutečný, protože i nebezpečí je skutečné. Je to nebezpečí, že prožijeme celý svůj život jako obranu proti realitě našeho postavení, jako neustávající úsilí přesvědčit samy sebe o své spravedlivosti. Avšak Kristus „nepřišel povolát spravedlivé, ale hříšníky“ (Mt 9,13).

To je onen zápas. Je to boj o to, abychom zemřeli svému falešnému já. Tento boj je však daleko, daleko nad naše síly. Každý, kdo chce bojovat s démony svými vlastními zbraněmi, je blázen. Moudrostí pouště je poznání, že ona konfrontace s naší vlastní děsivou nicotností nás nutí, abychom se naprosto a bezpodmínečně odevzdali Pánu Ježíši Kristu. Sami nemůžeme beztrestně čelit „tajemství nepravosti“. Pouze Kristus dokáže přemoci síly zla. Pouze v něm a skrze něho můžeme přežít úskalí naší samoty. Nádherně to vyjádřil otec Eliáš, když vyprávěl: „V jednom chrámu žil stařec. Přišli k němu démoni a řekli mu: 'Opusť toto místo, neboť je naše.' Stařec odpověděl: 'Žádné místo není vaše.' Nato oni začali rozhazovat jeden po druhém jeho palmové listy a stařec je opět vytrvale sbíral. O něco později ho ďábel chytil za ruku a táhl ho ke dveřím. Když se k nim stařec dostal, chytil se volnou rukou jejich rámu a vykřikl: 'Ježíši, zachraň mne!' Ďábel okamžitě uprchl. Stařec začal plakat. Pán se ho zeptal: 'Proč pláčeš?' a stařec řekl: 'Protože se ďáblové odvážili zmocnit člověka a takhle s ním zacházet.' Pán mu odpověděl: 'Byl jsi neopatrný. Jakmile se však na mě znovu obrátíš, uvidíš, že stojím vedle tebe.'"² Z příběhu vyplývá, že pouze ve spojení s úžasným setkáním se samotným Ježíšem Kristem se může uskutečnit opravdový, nefalšovaný zápas. K setkání s Kristem nedochází před, po, nebo mimo boj s naším falešným já a jeho démony. Ne, dochází k němu přesně uprostřed tohoto zápasu, kdy k nám přichází náš Pán a říká to, co řekl onomu starci v příběhu: „Jakmile se na mě znovu obrátíš, uvidíš, že stojím vedle tebe.“

Do samoty vcházíme především proto, abychom se setkali s naším Pánem a byli s ním a pouze s ním. Naším hlavním úkolem v samotě není tudíž věnovat přílišnou pozornost množství obrazů, které nás napadají, nýbrž upírat zrak své mysli a srdce na toho, který je naším božským Vykupitelem. Pouze ve spojení s milostí jsme schopni postavit se svému hříchu; pouze na místě uzdravení se odvážíme odhalit své rány; pouze se soustředěnou pozorností upnutou na Ježíše Krista se dokážeme vzdát svých neodbytných obav a čelit své vlastní skutečné podstatě. Jak si postupně uvědomujeme, že to nejsme my, kdo v nás žije, nýbrž Kristus, že on je naším pravým já, pomalu se naše závislosti rozplývají a my začínáme zakoušet svobodu dětí Božích. A potom se můžeme s úsměvem ohlédnout a uvědomit si, že už víc v sobě nechováme ani hněv, ani chtivost.

Co toto vše pro nás znamená v našem každodenním životě? I když nejsme povoláni ke klášternímu životu nebo nemáme tělesné předpoklady k tomu, abychom vydrželi tvrdost života na poušti, je každý z nás přesto zodpovědný za svou vlastní samotu. Právě proto, že nám naše světské prostředí nabízí tak málo duchovních pravidel, musíme si vytvořit svá vlastní. Musíme si rozhodně

zbudovat svou vlastní poušť, do níž se můžeme každý den utéci, setřást to, co nás ovládá a tlačí, a přebývat v laskavé uzdravující přítomnosti našeho Pána. Bez takovéto pouště ztratíme svou duši, zatímco budeme jiným kázat evangelium. S takovýmto duchovním útočištěm se však budeme stále více přizpůsobovat Tomu, v jehož jménu sloužíme. Tou opravdu základní věcí, kterou musíme udělat, je vyhradit si čas a místo, kde budeme pouze s Bohem. Konkrétní podoba tohoto pravidla samoty bude u každého člověka jiná a záleží na jeho vlastní povaze, úkolech v duchovní službě a prostředí, v němž žije. Ale skutečné pravidlo nezůstane nikdy nejasné nebo všeobecné. Je stejně konkrétní a specifické jako každodenní život sám o sobě. Když jsem před několika lety navštívil Matku Terezu z Kalkaty a ptal se jí, jak mám žít své kněžské povolání, odpověděla prostě: „Vzývejte hodinu denně našeho Pána a nikdy nedělejte nic, o čem víte, že je špatné, a budete žít dobře.“ Asi by řekla něco jiného ženatému člověku s malými dětmi a opět něco jiného někomu, kdo žije ve větší komunitě. Avšak stejně jako všichni velcí učedníci Ježíše Krista potvrdila i Matka Tereza znovu onu pravdu, že duchovní služba může být plodná pouze tehdy, vychází-li z přímého a intimního spojení s naším Pánem. A tak se úvodní slova prvního listu svatého Jana během historie stále opakují: „O tom, co bylo od počátku, co jsme slyšeli, vlastníma očima viděli, bedlivě pozorovali a čeho jsme se svými rukama dotýkali, o Slovu života svědčíme a zvěstujeme vám“ (1 Jan 1,1).

Samota je tedy místem očištění a proměny, místem velkého zápasu a velkého setkání. Samota není jen pouhým prostředkem, jak dospět k cíli. Samota je svým vlastním cílem. Je místem, kde nás Kristus znovu vytváří ke svému vlastnímu obrazu a osvobozuje nás od diskriminujících tlaků světa. Samota je místem našeho vykoupení. Je to tudíž místo, na něž chceme dovést všechny ty, kteří hledají světlo v tomto temném světě. Svatý Antonín strávil v odloučení dvacet let. Když se opět vrátil mezi lidi, vzal si svou samotu s sebou a dělil se o ni se všemi, kdo za ním přišli. Ti, kdo ho spatřili, jej popisují jako vyrovnaného, laskavého a účastného. Stal se tak podobným Kristu, vyzařoval Boží lásku natolik, že pouhá jeho existence byla duchovní službou.

Dovolte mi nyní, abych se pokusil ukázat, jak z proměněného já vychází soucitná duchovní služba.

SOUCITNÁ DUCHOVNÍ SLUŽBA

Život svatého Antonína poté, co uplynula doba jeho absolutního odloučení, byl požehnán bohatou a různorodou duchovní službou. Přicházeli k němu lidé mnoha povolání a žádali ho o radu. Samota, jež nejprve vyžadovala fyzické odloučení, se nyní stala charakteristickým rysem jeho srdce, skrytou schopností, kterou ti, kdo potřebovali jeho vedení, už více nemohli narušit. Jeho samota se stala jakýmsi nekonečným prostorem, do něhož mohl být kdokoli pozván. Jeho

rada byla prostá, přímá a přesná: „Někdo se ho zeptal: 'Co musí člověk dělat, aby se líbil Bohu?' Starý muž odpověděl: 'Dávej pozor, co ti řeknu: ať jsi kdokoli, neustále měj Boha před svým zrakem; ať děláš cokoli, dělej to v souladu s odkazem Písma svatého; ať žiješ na jakémkoli místě, snaž se na něm vytrvat. Dodržuj tato tři pravidla a budeš spasen.'"³

Otcí Pambovi, který se ho zeptal: „Co bych měl dělat?“ dal stařec tuto odpověď: „Nevěř ve svou vlastní spravedlivost, nedělej si starosti kvůli minulosti, ovládej však svůj jazyk a svůj žaludek.“ A s pohledem do budoucnosti vyřkl Antonín slova, jež byla tajemně příhodná: „Přijde doba, kdy se

lidé zblázní, a uvidí-li někoho, kdo není blázen, budou ho napadat se slovy: 'Ty jsi blázen, nejsi jako my.'"⁴ Během zápasu se svými démony a skrze setkání s Pánem se Antonín naučil rozpoznávat lidská srdce a znamení doby, a mohl tak nabídnout hluboké pochopení, útěchu a povzbuzení. Samota z něj učinila soucitného člověka.

Zde jsme dosáhli bodu, v němž se duchovní služba a spiritualita vzájemně dotýkají. Je to soucitnost. Soucitnost je ovocem samoty a základem veškeré pastýřské služby. Očištění a proměna, k nimž dojde v samotě, se projeví v soucitnosti.

Nedomnívejme se mylně, že stát se soucitnými je snadné. Soucitnost je obtížná, neboť vyžaduje vnitřní schopnost jít s druhými tam, kde jsou slabí, zranitelní, opuštění a zlomení. To však není naše spontánní reakce na utrpení. Nejvíce toužíme utrpení odstranit tím, že od něj utečeme, nebo pro ně najdeme rychlé uzdravení. Jako plně vytižení, činorodí a významní duchovní si chceme na svůj chléb vydělat tím, že skutečně něčím přispějeme. To znamená především udělat něco, abychom ukázali, že naše přítomnost přináší změnu. A tak pomíjíme svůj největší dar, kterým je schopnost být solidární s těmi, kdo trpí.

Právě ze samoty vyrůstá tato soucitná solidarita. V samotě si uvědomujeme, že nic lidského nám není cizí, že kořeny veškerých sporů, válek, nespravedlností, krutostí, nenávistí, žárlivostí a závistí jsou hluboce zakotveny v našem vlastním srdci. V samotě se naše kamenné srdce může proměnit v srdce z masa, nepoddajné srdce v srdce kající a srdce uzavřené v srdce, které se dokáže otevřít všem trpícím lidem gestem solidarity.

Kdybyste se zeptali Otců pouště, proč se ze samoty rodí soucitnost, řekli by: „Protože díky ní umíráme pro své bližní.“ Zpočátku tato odpověď připadá moderní mysli poněkud zmatená. Pohlédneme-li však na ni blíže, zjistíme, že abychom druhým mohli sloužit, musíme pro ně zemřít; což znamená, že se musíme vzdát měření svého významu a hodnoty měřítkem ostatních. Zemřít pro své bližní znamená přestat je posuzovat, přestat je hodnotit, a stát se tak svobodnými pro soucitnost. Soucitnost nikdy nemůže existovat společně s posuzováním cizích skutků, neboť takové souzení vytváří vzdálenost, rozdíly, kvůli nimž nedokážeme s druhým člověkem být opravdu.

Mnoho z naší duchovní služby je prostoupeno posuzováním. Často zcela nevědomky hodnotíme své lidi jako velmi dobré, dobré, neutrální, špatné a velmi špatné. Takové soudy hluboce ovlivňují myšlenky, slova a skutky v naší duchovní službě. Ještě než si to uvědomíme, již se chytíme do pasti předjímání, a předpovědi se pak naplní na nás samých. S těmi, které považujeme za líné, vlažné, nepřátelské nebo nepříjemné, zacházíme, jako by takoví byli, a tím je nutíme, aby se chovali podle našich vlastních představ. A tak je velká část naší duchovní služby omezována nástrahami našich vlastních soudů. Tato omezení, která si sami vytváříme, nás činí neschopnými být lidem k dispozici a oslabují naši soucitnost.

„Nesud'te a nebudete souzeni" jsou Ježíšova slova, podle nichž je skutečně velmi těžké žít. Nesou však tajemství soucitné duchovní služby. Objasňují to mnohé příběhy z pouště. Otec Mojžíš, jeden z následovníků svatého Antonína, pravil jednomu z bratří: „Zemřít svým bližním znamená toto: starat se o své vlastní nedostatky a nelámat si hlavu posuzováním někoho jiného, je-li dobrý nebo špatný. Nikomu neškod', nemysli si ve svém srdci o nikom nic špatného, neopovrhuj člověkem, který koná zlo, nedůvěřuj tomu, kdo škodí svým bližním, neraduj se s tím, kdo svým bližním působí bolest... Nechovej vůči nikomu nepřátelství a nedovol, aby neláska ovládla tvé srdce."⁵ A s typicky názornou metaforou pouště je všechno shrnuto ve slovech: „Je pošetilé, aby člověk, který má nebožtíka ve svém domě, odešel oplakávat nebožtíka do sousedství."⁶

Samota nás vede k tomu, abychom si byli vědomi nebožtíka ve svém vlastním domě a nezabývali se posuzováním hříchů druhých. Tato cesta umožňuje skutečné odpouštění. Následující příběh z pouště nabízí dobrou ilustraci: „... Jeden bratr udělal jakýsi přestupek. Byla svolána rada, na niž byl pozván i otec Mojžíš, on však na ni odmítl přijít. Poté kněz někoho poslal, aby mu vyřídil: 'Pojď, neboť všichni na tebe čekají.' A tak se sebral a šel. Vzal děravý džbáněk, naplnil ho vodou a nesl s sebou. Ostatní vyšli ven, aby ho přivítali, a říkali mu: 'Co je to, otče?' Stařec jim odpověděl: 'Mé vlastní hříchy mi vytékají za zády a já je nevidím, a dnes přicházím, abych soudil chybu jiného.' Když uslyšeli jeho slova, neřekli už onomu bratrovi vůbec nic a odpustili mu."⁷

Zde je jasně patrné, že samota dělá z pokrytců laskavé, účastné a odpouštějící lidi, kteří jsou hluboce přesvědčeni o své vlastní hříšnosti a natolik plní vědomí nekonečné Boží slitovnosti, že se jejich život stává sám o sobě duchovní službou. V takové službě se sotva najde nějaký rozdíl mezi konáním a bytím. Jsme-li naplněni milosrdnou Boží přítomností, nemůžeme konat nic jiného než duchovní službu, neboť celé naše bytí svědčí o světle, které sestoupilo do temnoty. Zde jsou dva příběhy z pouště, vyprávějící o této citlivé a soucitné službě.

„O otci Ammonasovi, žáku svatého Antonína, se říká, že ve své samotě 'dospěl k bodu, kdy byla jeho dobrota tak obrovská, že si vůbec nevšiml hříšnosti'. A

tak, když se stal biskupem, přivedli k němu mladou těhotnou dívku a říkali: 'Pohled', co ta nešťastnice provedla. Ulož jí pokání.' On však učinil nad dívčiným břichem znamení kříže a přikázal, aby jí dali šest párů pěkných plátěných pokrývek. Řekl: 'To proto, že při porodu může ona nebo dítě zemřít a neměli by nic na pohřeb.' Její žalobci se však nedali odbýt: 'Proč jsi to udělal? Potrestej ji.' On jim však odpověděl: 'Pohled'te, bratři, je blízko smrti; co mám dělat?' Nato ji poslal pryč a žádný ze starců se už neodvážil nikoho jiného obžalovat."⁸

V tomto příběhu je nádherně zobrazeno, jak silně si je soucítící člověk vědom utrpení ostatních, že mu připadá nemožné, aby se zaobíral jejich hříchy. Druhý příběh ukazuje, jak extrémně pozorný a citlivý je soucitný Kristův služebník.

„K otci Achillovi přišli jednoho dne tři starci, z nichž jeden měl špatnou pověst. První z nich ho požádal: 'Otče, udělej mi rybářskou síť.' On odpověděl: 'Neudělám.' Poté pravil druhý: 'Udělej ji kvůli svému milosrdenství, ať máme ve svém klášteře na tebe památku.' On však odpověděl: 'Nemám čas.' Nato řekl třetí, ten se špatnou pověstí: 'Otče, udělej mi rybářskou síť, abych mohl mít něco z tvých rukou.' Otec mu okamžitě odpověděl: 'Pro tebe ji udělám.' Druzí dva starci se ho potom v soukromí ptali: 'Proč jsi nechtěl učinit to, o co jsme tě požádali my, ale o co tě požádal on, jsi udělal?' Starý muž jim odpověděl takto: 'Řekl jsem vám, že vám žádnou síť neudělám, a vy jste nebyli zklamáni, protože jste si mysleli, že nemám čas. Kdybych ji však neudělal jemu, byl by si řekl: Ten stařec se doslechl o mém hříchu, a proto pro mě nechce nic učinit. Náš vztah by tak byl zničen. Nyní jsem však potěšil jeho duši, takže ji nezahálí zármutek.'"⁹

Toto je skutečně duchovní služba ve své nejčistší podobě, soucitná služba zrozená ze samoty. Antonín a jeho následovníci unikli tlakům světa ne proto, že lidmi opovrhovali, ale proto, aby byli schopni je zachránit. Thomas Merton, popisující tyto mnichy jako lidi, kteří plavou o život, aby se neutopili v potápějící se lodi své společnosti, poznamenává:

Věděli, že nemohou učinit pro ostatní nic dobrého, pokud se zmítají ve vraku lodi. Jakmile však stanuli na pevné zemi, vše se změnilo. Měli nejen sílu, nýbrž i povinnost táhnout celý svět za sebou do bezpečí."

A tak v samotě a skrze ni se nevzdalujeme lidem. Naopak, přibližujeme se jim skrze soucitnou duchovní službu.

ZÁVĚR

Ve světě, který nás pronásleduje svými tlaky, jsme voláni do samoty, v níž můžeme bojovat proti své chtivosti a hněvu a dovolit, aby se v láskyplném setkání s Ježíšem Kristem zrodilo naše nové já. Právě v této samotě se z nás

stanou soucítící lidé, hluboce si vědomí své spoluúčasti na úpadku veškerého lidstva a připravení podat pomocnou ruku každému, kdo ji potřebuje.

Na konci svého života se Antonín po letech soucitné duchovní služby vrací opět do samoty, aby se úplně ponořil do přímého společenství s Bohem. Jedna pověst z pouště vypráví o jistém starci, který žádal Boha, aby mu dovolil spatřit Otce pouště. Bůh jeho modlitbu vyslyšel a stařec je uviděl všechny kromě Antonína. „A tak se svého průvodce zeptal: 'Kde je otec. Antonín?' Dostalo se mu odpovědi, že tam, kde je Bůh, je i Antonín."¹¹ Je velice důležité, abychom si uvědomili, že Antonín ukončil svůj život naprostým pohroužením se do Boha. Cílem našeho života nejsou lidé. Je jím Bůh. Pouze v něm nalezneme odpočinek, který hledáme. A je to tudíž samota, do níž se musíme navrátit, ne sami, nýbrž se všemi těmi, které svou duchovní službou obsáhneme.

Tento návrat musí pokračovat tak dlouho, než nás tentýž Pán, který nás vyslal do světa, zavolá zpět, abychom přebývali s ním v nekonečném společenství.

MLČENÍ

ÚVOD

Když se římský učitel Arsenius, který zaměnil své postavení a moc za samotu egyptské pouště, modlil: „Pane, přiveď mě na cestu spásy,“ uslyšel hlas: „Zachovávej mlčení.“ Mlčení doplňuje a zintenzivňuje samotu. Je to přesvědčení, které sdíleli Otcové pouště. Krásně to osvětluje okouzlující příběh o opatu Makariovi. „Jednou řekl opat Makarios svým bratřím poté, co jim v kostele ve Scete dal požehnání: 'Bratři, uprchněte.' Jeden ze starších mu odpověděl: 'Jak můžeme uprchnout ještě dále, než jsme již učinili, vzhledem k tomu, že jsme zde, na poušti?' Nato si Makarios položil prst na ústa a pravil: 'Uprchněte odsud.' To řekl, vstoupil do své cely a zavřel za sebou dveře.“¹

Mlčení je způsob, jak učinit samotu skutečností. Otcové pouště chválí mlčení jako nejbezpečnější cestu k Bohu. „Často jsem litoval toho, že jsem mluvil,“ řekl Arsenius, „nikdy však toho, že jsem mlčel.“ Jednou přišel na poušť arcibiskup Theofilus, aby navštívil otce Pambo. Otec Pambo s ním však nepromluvil. Když nakonec bratři řekli Pambovi: „Otče, řekni arcibiskupovi něco, aby mohl být duchovně povznesen,“ odpověděl: „Nepovznáš-li ho mé mlčení, nebude povznesen ani mými slovy.“²

Mlčení je nepostradatelným prvkem duchovního života. Od té doby, co Jakub popsal jazyk jako něco, co „může poskvřnit celého člověka“ a mlčení jako „vlození uzdy koni do huby“ (Jak 3,3.6), se křesťané vždy snažili cvičit v mlčení jako cestě k sebekontrolě. Zkrátka, mlčení je prvek potřebný v mnoha různých situacích: při vyučování a učení, při *kázání* a bohoslužbách, při návštěvách a poradách. Mlčení je velmi konkrétní, praktická a užitečná věc při všech úkolech naší duchovní služby. Lze se na ně dívat jako na přenosnou celou, kterou si s sebou bereme ze své samoty přímo doprostřed duchovní služby. Mlčení je samota realizovaná při činnosti.

Rád bych v této úvaze nejprve ukázal, jak upovídáním se náš svět stal. Potom chci vylíčit nesmírnou hodnotu mlčení v tomto upovídáném světě. A nakonec doufám, že se mi podaří naznačit, jak může mlčení být v různých formách duchovní služby znamením Boží přítomnosti.

NÁŠ UPOVÍDANÝ SVĚT

V průběhu posledních několika desetiletí jsme zaplavováni přívaly slov. Kamkoli jdeme, obklopují nás slova: slova měkce šeptaná, hlasitě proklamovaná nebo zlostně vykřikovaná; slova mluvená, recitovaná nebo zpívaná; slova na deskách, v knihách, na zdech nebo na obloze; slova mnoha tónů, mnoha barev nebo mnoha forem; slova, která slyšíme, čteme, na něž se dlouze díváme nebo jen letmo pohlédneme; slova, která vzplanou a uhasnou, pohybují se pomalu, tančí, skáčou nebo se chvějí. Slova, slova, slova! Tvoří podlahu, stěny a strop našeho bytí.

Nebylo to vždycky takové. Doba bez rádií a televizí, reklamních štítů, vývěsek a tabulí, nálepek na auta a všudypřítomných oznámení, udávajících snížení cen a zvláštní slevy, není ještě tak *vzdálená*. Byly časy, kdy neexistovaly reklamy, které nyní pokrývají celá města slovy.

Nedávno jsem jel přes Los Angeles a náhle jsem měl zvláštní pocit, že projíždím obrovským slovníkem. Ať jsem pohlédl kamkoliv, všude byla slova snažící se mé oči odtrhnout od vozovky. Říkala: „Použivej mne, vezmi si mne, kup si mne, vypij mne, přivoň si ke mně, dotkni se mě, polib mě, spi se mnou.“ Kdo si v takovémhle světě může uchovat úctu ke slovům?

Tím vším chci naznačit, že slova, má vlastní nevyjímaje, ztratila svou tvořivou sílu. Jejich neomezené zmnožení způsobilo, že jsme ve slova ztratili důvěru, a v důsledku toho si velice často pomyslíme: „Vždyť jsou to jen slova.“

Učitelé ke studentům mluví šest, dvanáct, osmnáct, někdy i dvacet čtyři let. Avšak studenti z této zkušenosti často vyjdou s pocitem „Byla to jenom slova“. Kazatelé mají svá *kázání* týden za týdnem a rok za rokem. Jejich farníci však zůstávají stejní a často si myslí: „Jsou to jenom slova.“ Politici, obchodníci, ajatoláhové a papežové přednášejí své projevy a činí prohlášení „ostošest“, ti však, kdo jim naslouchají, si říkají: „Vždyť jsou to jen slova... zas jen další rozptýlení.“

Výsledkem je, že si už ani neuvědomujeme hlavní smysl existence slov, jímž je vzájemný kontakt. Slovo už dávno nemá co říci, dávno není pro , společenství přínosem, už společenství nevytváří, a nemá tudíž životodárnou sílu. Slovo už nenabízí spolehlivou půdu, na níž se lidé mohou vzájemně setkávat a budovat společenství.

Přeháním? Zaměřme se na moment teologického vzdělávání. Jaký jiný cíl má teologické vzdělávání, než přivést nás blíže k Bohu, abychom věrněji žili podle toho úžasného příkazu milovat ho celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí a milovat svého bližního jako sama sebe (srov. Mt 22,37-39)? Semináře a bohoslovecké školy musí vést studenty teologie k stále rostoucímu obecenství s Bohem, jednoho s druhým a se všemi lidskými bytostmi. Smyslem

teologického vzdělávání je formovat celou naši osobnost k rostoucí podobnosti s Kristovou myslí, aby náš způsob modlitby a náš způsob víry byly jedno.

Je to však to, co se ve skutečnosti děje? Často se zdá, že my, kdo studujeme nebo vyučujeme teologii, jsme zamotáni do takové sítě diskusí, debat a názorů na Boha a „Boží problémy“, že prostý rozhovor s Bohem nebo pouhá blízkost Bohu se stává prakticky nemožnou. Naše zvýšená verbální schopnost, která nám umožňuje vyjadřovat jemné obsahové odstíny, se někdy stává ubohou náhražkou za soustředěné odevzdání se Slovu, které znamená život. Existuje-li krize teologického vzdělávání, jedná se tu jednoznačně a především o krizi celého světa. Nechci tím říci, že kritická intelektuální práce a jemné rozlišování, které vyžaduje, nemají v teologickém vyučování místo. Když už ale slova nejsou odrazem božského Slova, v němž a skrze něž byl náš svět stvořen a vykoupen, ztrácejí svou živnou půdu a stávají se stejně svádějícími a klamavými jako slova používaná k prodeji pracích prášků.

Bývaly doby, kdy vynikajícím prostředím pro teologické vzdělávání byl klášter. Tam se slova rodila z mlčení a mohla člověka vést hlouběji do mlčení. Ačkoli kláštery už nejsou nejobvyklejším místem teologického vzdělávání, mlčení zůstává nepostradatelné dnes stejně, jako tomu bývalo v minulosti. Boží Slovo se zrodilo z věčného mlčení Boha a my chceme být svědky právě tomuto Slovu, jež povstalo z mlčení.

MLČENÍ

Mlčení je domovem slova. Mlčení dává slovu sílu a plodnost. Můžeme dokonce říci, že smyslem slov je odhalení tajemství mlčení, z něhož přicházejí.

Taoistický filozof Chuang Tsu tento pramen vyjadřuje následujícím způsobem:

*Smyslem rybářského prutu je chytit rybu, a když je ryba chycena, na prut se zapomene.
Smyslem oka na králíky je chytit králíky. Když jsou králíci chyceni, na oko se zapomene.
Smyslem slov je vyjádřit myšlenky. Když jsou myšlenky pochopeny, na slova se zapomene. Kde však najdu člověka, který zapomněl slova? S takovým bych rád mluvil.³*

„Rád bych mluvil s člověkem, který zapomněl slova.“ Mohl to říci některý z Otců pouště. Pro ně je slovo nástrojem tohoto světa a mlčení tajemstvím světa budoucího. Má-li slovo nést ovoce, musí zaznít z budoucího světa do současného. Otcové pouště tudíž považovali svůj odchod do ticha pouště za první krok do příštího světa. Z toho světa mohla jejich slova nést ovoce, neboť v něm se mohla naplnit mocí Božího mlčení.

Ve výročí Otců pouště lze rozlišit tři stránky mlčení. Všechny prohlubují a posilují ústřední myšlenku, že mlčení je tajemstvím budoucího světa. Za prvé, mlčení nás činí poutníky. Za druhé, mlčení chrání vnitřní oheň. Za třetí, mlčení

nás učí mluvit.

Mlčení nás činí poutníky

Otec Tithoes kdysi řekl: „Pout' znamená, že člověk by měl ovládat svůj jazyk.“ Výraz „podstupovat pout' znamená mlčet“ (*peregrinatio est tacere*) vyjadřuje přesvědčení Otců pouště, že mlčení je nejlepší způsob, jak očekávat příští svět.⁴ Nejčastějším důvodem k mlčení je prostě to, že slova vedou ke hříchu. Je tudíž nasnadě, že nemluvení je způsob, jak zůstat mimo hřích. Tento vztah jasně vyjádřil apoštol Jakub: „... Vždyť každý z nás často chybuje. Jestliže někdo nechybuje v řeči, to už je člověk dokonalý, schopný držet na uzdě sebe celého“ (Jak 3,2).'

Jakub nenechává nikoho na pochybách, že mluvení bez hříchu je velice obtížné a že pokud chceme na své cestě do věčného domova zůstat nedotčeni hříchy světa, je mlčení tím nejspolehlivějším způsobem. A tak se mlčení stalo jedním z hlavních prvků duchovního života. Otec klášterního života na Západě a patron Evropy, svatý Benedikt, klade ve své Řeholi na mlčení obrovský důraz. Cituje žalmistu, jenž praví: „Řekl jsem: dám si pozor na své chování, abych nezhřešil svým jazykem, do svých úst si vložím uzdu...“ (Ž 39,2). Svatý Benedikt varuje své bratry nejen před zlými řečmi, ale radí jim dokonce, aby se vyhýbali dobrým, svatým a povznášejícím slovům, neboť, jak je psáno v knize Přísloví, „velké žvanění se neobejde bez hříchu“ (Př 10,19). Mluvením je nebezpečné a snadno nás svede ze správné stezky.

Základní myšlenkou, obsaženou v těchto asketických učeních, je to, že mluvením se zapojujeme do záležitostí tohoto světa a že je velice obtížné zapojit se a přitom se nezaplést, ani se nedat světem poskvřít. Otcové pouště a všichni ti, kdo kráčeli v jejich stopách, „věděli, že každý rozhovor je vede k zájmu o tento svět a k tomu, aby v něm byli ve svých srdcích méně cizinci a více obyvateli“⁵.

Může nám to znít příliš nezemsky, avšak alespoň si uvědomme, jak často odcházíme z nějakého rozhovoru, debaty, shromáždění nebo obchodní schůzky s ošklivou pachutí v ústech. Jak málokdy jsou dlouhé hovory dobré a plodné. Nebylo by lépe, kdyby hodně - ne-li většina - slov, která použijeme, zůstala nevyřčená? Mluvíme o událostech ve světě, ale jak často je skutečně změním k lepšímu? Mluvíme o lidech a jejich způsobech, ale jak často naše slova udělají jim anebo nám nějakou dobrou službu? Sdělujeme své myšlenky a pocity, jako kdyby se o ně všichni kdovíjak zajímali, ale jak často se cítíme opravdu pochopeni? Naděláme mnoho řečí o Bohu a náboženství, ale jak často přinesou nám nebo ostatním skutečný vhled? Slova nás často zanechají s pocitem vnitřní porážky. Mohou dokonce vytvořit pocit otupělosti a jakoby zabřednutí do bažiny. Často nás zanechají v lehké depresi nebo v mlze zastírající okna naší

mysli. Zkrátka, slova v nás mohou vyvolávat pocit, že jsme se na příliš dlouhou dobu zastavili v jedné z maličkých vesniček, kterými při své pouti procházíme, a že nás k tomu pudí spíše zvědavost než služba. Slova nás také často nutí zapomínat, že jsme poutníky povolányi zvat jiné, aby se k nám na naší pouti připojili. *Peregrinatio est tacere.* „Mlčíme-li, jsme poutníky.“

Mlčení chrání vnitřní oheň

Druhý, požití vnější význam mlčení je ten, že chrání oheň uvnitř nás. Mlčení střeží vnitřní žár náboženských pohnutek. Tento vnitřní žár je život Ducha svatého uvnitř nás. Mlčení je tudíž to, co opatruje a udržuje naživu skrytý oheň Boží.

Diadochos z Fotiky nám nabízí velmi konkrétní představu: „Necháváme-li dveře parní lázně neustále otevřeny, horko jimi velice rychle uteče; stejně tak i duši, v její touze říci mnoho slov, unikne vzpomínka na Boha dveřmi řeči, dokonce i tehdy, je-li vše, co říká, dobré. Potom rozum, i když postrádá vhodné myšlenky, chrlí na každého, koho potká, změt' zmatených idejí, neboť už nemá Ducha svatého, který by udržoval jeho chápání osvobozené od fantazírování. Hodnotné myšlenky se vždycky straní mnohomluvnosti, neboť zmatky a výmysly jsou jim cizí. Mlčení v pravou chvíli je pak velmi cenné, neboť není ničím menším než matkou nejmoudřejších myšlenek.“⁶

Tato Diadochova slova jdou proti samotné podstatě současného životního stylu, v němž se „sdílení“ stalo jednou z největších předností. Uvěřili jsme, že se o pocity, emoce, a dokonce i o vnitřní pohnutky své duše máme dělit s ostatními. Výrazy jako „Děkuji, že ses o to se mnou podělil,“ nebo „Bylo skvělé, že jsem to mohl s tebou sdílet“ ukazují, že dveře do naší parní lázně jsou většinu času otevřeny. Ve skutečnosti lidé, kteří vyhledávají samotu a nevystavují svůj vnitřní život na odív, vyvolávají u ostatních rozpaky a jsou často považováni za plné zábran, nespolečenské nebo prostě za podivíny. Alespoň si však položme otázku, zda naše štědré způsoby sdílení nejsou více nátlakové než čestné; zda spíše než vytvářet společenství nemají tendenci srovnat naše životy do jedné zprůměrované řady. Často se vracíme domů ze shromáždění, kde jsme se vzájemně dělili o své myšlenky, s pocitem, že nám bylo odňato něco vzácného nebo že byla pošlapána svatá půda. Když dělal James Hannay poznámky k výrokům Otců pouště, napsal:

Ústa nejsou dveřmi, kterými vchází něco zlého. Takovými dveřmi jsou uši a oči. Ústa slouží pouze jako východ. Co tedy bylo to, co se (Otcové pouště) báli nechat vycházet ven? Co bylo to, co by někdo mohl ukrást z jejich srdcí, jako když zloděj vezme koně ze stáje, zůstanou-li dveře otevřeny? Nemohlo to být nic jiného než síla zbožného pohnutí.⁷

To, co je potřeba chránit, je život Ducha v nás. Zvláště my, kdo chceme být

svědky přítomnosti Ducha Božího ve světě, musíme opatrovat svůj vnitřní oheň s krajní péčí. Není tak neobvyklé, že se z mnoha kněží stanou vyhořelé schránky, lidé, kteří říkají mnoho slov a dělí se o množství zkušeností, v nichž však vyhasl oheň Ducha Božího a nevychází z nich o mnoho víc, než jen jejich vlastní nudné a malicherné ideje a pocity. Někdy jako by množství slov bylo spíše výrazem našich pochybností než naší víry. Jako bychom si nebyli jistí, že se Duch Boží může dotýkat lidských srdcí: musíme mu vypomoci a mnohohlavně přesvědčovat ostatní o jeho moci. Ale právě toto upovídané pochybování onen oheň dusí.

Naším prvním a nejpřednějším úkolem je svědomitá péče o vnitřní oheň, aby, až to bude skutečně zapotřebí, mohl nabídnout teplo a světlo ztraceným poutníkům. Ještě nikdo to nevyjádřil přesvědčivěji než holandský malíř Vincent van Gogh:

V naší duši může planout veliký oheň, nikdy se však k němu nepřijde nikdo ohřát, a kolemjdoucí spatří pouze proužek kouře vycházející z komína a jdou si dál svou cestou. Hled' - co je třeba učinit? Je třeba opatrovat svůj vnitřní oheň, udržovat si svou svébytnost, čekat trpělivě, i když s nedočkavostí, na hodinu, kdy někdo přijde a posadí se - možná aby zůstal? Necht' ten, kdo věří v Boha, čeká na onu hodinu, která dříve nebo později jistě přijde.⁸

Vincent van Gogh zde mluví v jednotě s myslí a srdcem Otců pouště. Věděl o pokušení otevřít všechny dveře, aby kolemjdoucí mohli vidět oheň, a ne jenom kouř stoupající z komína. Uvědomoval si však také, že kdyby se to stalo, oheň by odumřel a nikdo by u něj nenašel teplo a novou sílu. Jeho vlastní život je mocným příkladem věrnosti vnitřnímu ohni. Během jeho života si k jeho ohni nepřišel sednout nikdo, zato dnes tisíce nacházejí povzbuzení a útěchu v jeho kresbách, malbách a dopisech.

Největším pokušením nás duchovních osob je příliš mnoho slov. Oslabují naši víru a činí nás vlažnými. Mlčení však je svaté, je strážcem Ducha svatého.

Mlčení nás učí mluvit

Třetí způsob, jak se mlčení odhaluje jako tajemství budoucího světa, je ten, že nás učí mluvit. Slovo naplněné silou je slovo, které vzešlo z mlčení. Slovo, jež nese ovoce, je slovo, které vychází z mlčení a opět se do něho navrácí. Je to slovo, které nám připomíná mlčení, z něhož pochází, a vede nás do onoho mlčení zpět. Slovo, jež nemá své kořeny v mlčení, je slabé a bezmocné, je to slovo pusté jako „znějící kov a cimbál zvučící“ (1 Kor 13,1).

Toto vše platí jen tehdy, není-li mlčení, z něhož slovo vychází, prázdnota a nebytí, nýbrž plnost a přítomnost; ne lidské mlčení z rozpaků, studu nebo viny, ale božské mlčení, kde v bezpečí přebývá láska.

Zde je možno zahlédnout ono úžasné tajemství, na němž máme účast skrze mlčení, a Slovo, tajemství toho, že Bůh sám k nám hovoří. Ze svého věčného mlčení nám Bůh dal své Slovo a skrze toto Slovo vytvořil a obnovil svět. Na počátku Bůh skrze Slovo učinil zemi, moře a oblohu. Pak slunce, měsíc a hvězdy. Poté rostliny, ptáky, ryby a divoká a krotká zvířata. Nakonec muže a ženu. A když se pak naplnil čas, Boží Slovo, skrze něž bylo všechno stvořeno, se stalo tělem a dalo moc všem, kdo v ně uvěří, stát se dětmi Božími. Přitom Boží Slovo nenarušuje Boží mlčení, spíše odhaluje jeho nezměrné bohatství.

Svým odchodem na egyptskou poušť chtěli mít mniši účast na božském mlčení. Tím, že z tohoto mlčení v případě potřeby k lidem promlouvali, chtěli mít podíl na tvořivé a obnovitelské moci božského Slova.

Slova mohou vytvářet společenství, a tudíž i nový život pouze tehdy, mají-li v sobě mlčení, z něhož vycházejí. Jakmile začneme jeden druhého svými slovy ovlivňovat a používat slova k tomu, abychom sebe sama bránili nebo jiné napadali, naše slova už více nepromlouvají z mlčení. Působí-li však slova hojivě a ze svého vlastního mlčení navracejí klid, je jich zapotřebí jen málo: mnohé může být řečeno, aniž by se mnoho mluvilo.

A tak je mlčení tajemstvím příštího světa. Působí, že nepřestáváme být poutníky, a chrání nás před zapletením se do starostí této doby. Střeží oheň Ducha svatého, který sídlí v nás. Umožňuje nám pronášet slova, jež mají účast na tvořivé a obnovitelské síle Božího Slova.

SLUŽBA MLČENÍ

Nyní cítíme naléhavost otázky, jak uvést v život službu mlčení, v níž bude mít naše slovo moc představovat plnost Božího mlčení. Je to důležitá otázka, neboť náš upovídaný svět nás už natolik nakazil, že podléháme klamně domněnce, že slova jsou mnohem důležitější než mlčení. Je tedy potřeba usilovného cvičení, aby se naše duchovní služba stala takovou, jež vede lidi do ticha Božího. Je to úkol, který nám dal Ježíš. Veškeré Ježíšovo působení odvracelo pozornost od něho samotného k Otci, který jej poslal. Svým učedníkům Ježíš řekl: „Slova, která k vám mluvím, nemluvím sám ze sebe; to Otec, který ve mně přebývá, koná své skutky" (Jan 14,10). Ježíš, Boží Slovo, které se stalo tělem, nemluvil tak, aby poutal pozornost k sobě, ale aby ukazoval cestu ke svému Otci: „Vyšel jsem od Otce a přišel jsem na svět; zase opouštím svět a jdu k Otci" (Jan 16,28). „Jdu, abych vám připravil místo... abyste i vy byli tam, kde jsem já" (Jan 14,2-3). Aby byla naše duchovní služba službou ve jménu Ježíše Krista, musí i ona ukazovat za naše slova k nevyslovitelnému tajemství Božímu.

Jedním z našich hlavních problémů je to, že se v této upovídané společnosti stalo mlčení něčím, čeho se děsíme. Ve většině lidí vyvolává neklid a nervozitu.

Mnozí neprožívají mlčení jako plné a bohaté, nýbrž jako prázdné a plané. Pro ně je mlčení jakoby zející propastí, která je hodlá pohltit. Jakmile v průběhu bohoslužby duchovní řekne: „Na několik okamžiků se ztišme“, lidé mají sklon být netrpěliví a roztržití a zabývají se jedinou myšlenkou: „Kdy už tomu bude konec?“ Vynucené mlčení často vytváří nepřátelství a odpor. Mnozí knězi, kteří při svých bohoslužbách experimentovali s mlčením, brzy zjistili, že mlčení se může stát snadno spíš démonickým než božským, a rychle dávali znamení: „Pokračujte v mluvení.“ Je celkem pochopitelné, že mnohé formy duchovní služby se vyhýbají mlčení právě proto, aby odvrátily úzkost, kterou vyvolává.

Není však smyslem veškeré duchovní služby ukazovat, že Bůh není Bohem strachu, ale Bohem lásky? A nedá se to zdokonalit jemnou a opatrnou přeměnou prázdného mlčení v plné, úzkostlivého mlčení v mlčení naplněné pokojem a nervózního mlčení v mlčení uklidňující, tak aby v tomto proměněném mlčení mohlo dojít ke skutečnému setkání s milujícím Otcem? Jakou moc by mělo naše slovo, kdyby lidem umožňovalo spřátelit se se svým mlčením! Dovolte, abych popsal několik konkrétních způsobů, jakými by se to mohlo uskutečnit.

Mlčení a kázání

Naše *kázání*, pokud je dobré, bývá zajímavé nebo dojemné, někdy i obojí. Povzbuzuje mysl a srdce, a tak vede k novému pohledu nebo novému pocitu. To obojí je cenné a nezbytné. Ale je tu ještě jiná možnost, která je zvláště vhodná, pracujeme-li s malými skupinami. Je to způsob kázání, v němž se tiše a pravidelně opakuje slovo Písma svatého, tu a tam s krátkou poznámkou, aby tak ono slovo mohlo vytvořit vnitřní prostor, v němž můžeme naslouchat našemu Pánu. Jestliže je pravda, že slovo Písma svatého by nás mělo uvést do mlčení Božího, musíme ho nutně používat opatrně, ne pouze jako zajímavé nebo podnětné slovo, nýbrž jako slovo vytvářející hranice, uvnitř kterých můžeme naslouchat milující, účastné a laskavé přítomnosti Boží.

Většina lidí, kteří kázání poslouchají, má oči upřené na přednášejícího, a je to tak správné, neboť on nebo ona vyžaduje pozornost pro vyřčené slovo. Je však také možné, aby slovo bylo pronášeno způsobem, který pomalu přesunuje pozornost z kazatelny do srdce posluchače a odhaluje zde vnitřní ticho, v němž je bezpečno přebývat.

Prostá slova „Hospodin je můj pastýř“ se mohou pronášet tiše a vytrvale takovým způsobem, že se stanou jakousi ohradou kolem pastviny, v níž lze pociťovat přítomnost Boha jako pastýře. Tato slova, která třeba zpočátku vypadají, že nejsou ničím jiným než zajímavou metaforou, mohou pomalu sklouznout z mysli do srdce. A zde mohou vytvořit souhrn podmínek, v nichž může Bůh, který přesahuje veškerá lidská slova a pojmy, uskutečnit vnitřní proměnu. A tak slova „Hospodin je můj pastýř“ vedou na tiché pastviny, kde

můžeme přebývat v milující blízkosti Toho, v jehož jménu kazatel mluví. Toto rozjímavé kázání je jednou z cest, jak uskutečňovat duchovní službu mlčení.

Mlčení a duchovní vedení

Vedení je mnoha lidmi chápáno jako proces, kdy jedna osoba vyslechne druhou a usměřuje ji pak na cestě k hlubšímu sebepoznání a k větší citové nezávislosti. Je však také možné pojmout vztah mezi knězem a jeho svěřencem jako cestu, kdy oba společně vstupují do milujícího mlčení Božího a zde čekají na uzdravující Slovo. Duch svatý je nazýván božským Rádcem. Je aktivně přítomen v životech těch, kdo se scházejí, aby poznali Boží vůli. Proto by pozemští rádci - duchovní - měli spatřovat svůj prvotní úkol v tom, že budou pomáhat svým farníkům, aby si uvědomovali počínání božského Rádce, a povzbuzovat je, aby tyto pohnutky bez obav následovali. Z tohoto pohledu je duchovní vedení pokusem vyvést farníky z jejich bázně do Božího mlčení a pomáhat jim, aby se v něm cítili jako doma, naplnění důvěrou, že postupně objeví uzdravující přítomnost Ducha.

Z toho vyplývá, že lidský rádcem musí být velmi citlivý ke slovům Písma jako ke slovům, která vycházejí z Božího mlčení a jsou určena zcela určitým lidem ve zcela určitých situacích. Vysloví-li rádcem nějaké slovo z Písma právě ve chvíli, kdy je farník schopen ho slyšet, může tím skutečně roztržít obrovské zdi strachu a odkrýt neočekávané perspektivy. Takové slovo pak s sebou přináší božské mlčení, z něhož vzešlo a do něhož se opět navrací.

Mlčení a organizace

Nakonec bych rád zdůraznil význam mlčení pro to, jak si duchovní uspořádá svůj vlastní život a životy jiných. Ve společnosti, kde zábava a rozptýlení jsou tak důležitými záležitostmi, bývají i duchovní v pokušení posílit řady těch, kdo považují za svůj hlavní úkol udržovat jiné lidi v činnosti. Snadno se podléhá dojmu, že druhé je potřeba usměřňovat. A duchovní často vášnivě soupeří s lidmi a institucemi nabízejícími věci přitažlivější, než mohou nabídnout oni sami.

Naším úkolem je však opak rozptýlení. Naším úkolem je pomáhat lidem soustředit se na skutečnou, avšak často skrytou aktivní Boží přítomnost v jejich životech. Z toho vyplývá, že zásada, kterou se musí řídit veškerá organizační činnost ve farnosti, netkví v tom, jak udržovat lidi v činnosti, nýbrž jak je přimět, aby vlastní aktivitou nepřehlušovali schopnost slyšet hlas Boha, jenž promlouvá v mlčení.

Svoláváme a shromažďujeme lidi proto, abychom je volali pryč z rozdělující a rozptylující mnohomluvnosti temného světa do onoho mlčení, v němž mohou objevovat sebe navzájem a objevovat Boha. A tak lze na organizaci pohlížet jako na vytváření prostoru, který umožňuje vznik společenství a rozvoj náboženské obce.

Tyto příklady mlčení v kázání, duchovním vedení a organizaci měly ukázat, jak může mlčení pomoci při stanovení skutečné podoby naší duchovní služby. Nebudme však v otázce mlčení příliš doslovní. Koneckonců mlčení srdce je mnohem důležitější než mlčení úst. Otec Poimen řekl: „Člověk může vypadat, že mlčí, pokud však jeho srdce posuzuje druhé, žvaní bez ustání. Jiný může mluvit od rána do večera, a přesto být opravdově mlčenlivý.“⁹

Mlčení je v první řadě rysem srdce, který vede ke stále rostoucímu milosrdenství. Kdysi řekl nějaký návštěvník jednomu poustevníkovi: „Omlouvám se, že kvůli mně porušuješ svou řeholi.“ Mnich však odpověděl: „Mou řeholí je cvičit se ve ctnosti pohostinnosti vůči těm, kdo mne přijdou navštívit, a posílat je domů v pokoji.“¹⁰

Milosrdenství, ne mlčení, je smyslem duchovního života a pastýřské služby. V tom se shodují všichni Otcové pouště.

ZÁVĚR

Blížím se ke konci svých úvah nad mlčením. V našem upovídáném světě, kde slovo ztratilo svou moc být prostředkem k dorozumění, nám mlčení pomáhá udržovat naši mysl a srdce zakotvené ve světě příštím a dovoluje nám, abychom odtamtud pronášeli k současnému světu tvořivé a obnovitelské slovo. Mlčení nám tak může poskytnout i konkrétní vedení v realitě naší duchovní služby.

Je pravděpodobné, že Otcové pouště věřili, že i pouhé nemluvení je velice důležitým cvičením. Příliš často jsou naše slova zbytečná, planá a povrchní. Je dobrým pravidlem zamyslet se v každé nové situaci nad tím, zda by lidem neposloužilo více naše mlčení než naše slova. Avšak ještě důležitějším poselstvím z pouště je to, že mlčení představuje především vlastnost srdce, která s námi zůstává i během rozhovoru s druhými. Je to přenosná cela, kterou s sebou nosíme, kamkoliv jdeme. Z ní mluvíme s těmi, kdo to potřebují, a do ní se navracíme, když naše slova přinesla ovoce.

Tato přenosná cela je místem, kde jsme pohrouženi do božského mlčení. Koneckonců problémem, týkajícím se naší duchovní služby mlčení, není to, zda mluvíme málo nebo hodně, ale to, zda naše slova vyvolávají mlčení, skrze něž na nás hledí sám Bůh. Právě k tomuto mlčení jsme povoláni: slova jsou nástrojem tohoto světa, avšak mlčení je tajemstvím světa příštího.

MODLITBA

ÚVOD

Když Arsenius podruhé požádal: „Pane, přiveď mě na cestu spásy," hlas, který k němu promluvil, neřekl pouze: „Zachovávej mlčení," ale také: „Bez přestání se modli." Bez přestání se modlit - to je skutečný účel života na poušti. Samotu a mlčení nelze nikdy oddělit od volání k neustálé modlitbě. Kdyby byla samota v první řadě únikem z rušného zaměstnání a mlčení v první řadě únikem z hlučného prostředí, snadno by se mohly stát velice egocentrickými formami asketismu. Avšak samota a mlčení jsou tu kvůli modlitbě. Pro Otce pouště neznamenal samota být sami, nýbrž být sami s Bohem. Mlčení pro ně neznamenal nemluvit, ale naslouchat Bohu. Samota a mlčení tvoří kontext, uvnitř něhož se uskutečňuje modlitba.

Doslovný překlad slov „bez přestání se modli" je „spočívej v klidu". Řecký výraz pro klid je *hesychia* a hesychasmus je termín vztahující se ke spiritualitě pouště. Hesychasta je člověk vyhledávající samotu a mlčení jako cestu k neustálé modlitbě. Modlitba hesychastů je modlitbou klidu. Tento klid má nicméně jen málo společného s neexistencí sporů nebo bolesti. Je to klid v Bohu uprostřed velmi intenzivního každodenního zápasu.

Otec Antonín dokonce říká svému spolunichovi, že patří „k ohromné práci člověka... očekávat pokušení až do posledního dechu". O *hesychii*, klid pramenící z neustávající modlitby, je potřeba usilovat za každou cenu, dokonce i tehdy, je-li tělo neklidné, svět vábivý a démoni neodbytní. Matka Theodora, jedna z Matek pouště, to objasňuje velice zřetelně: „... měli byste si uvědomit, že jakmile se rozhodnete žít v klidu, okamžitě přijde Zlý a obtíží vaši duši *acedii* (pocitem nudy), bázlivostí a špatnými myšlenkami. Rovněž napadne vaše tělo nemocí, vyčerpaností, zesláblostí kolen a veškerých údů. Odčerpá sílu těla i duše, takže člověk uvěří tomu, že je nemocen, a není více schopen se modlit. Jsme-li však ostražití, všechna tato pokušení zmizí."¹

Přestože zesláblá kolena nejsou pravděpodobně naší hlavní potíží, nacházíme si my, duchovní osoby, dostatek omluv, často velmi rafinovaných, pro to, abychom se nemuseli věnovat modlitbě. Nicméně pro nás je modlitba stejně důležitá, jako byla pro Otce pouště. Dovolte mi tedy prozkoumat úlohu modlitby v našem každodenním životě. Nejprve vyslovím podezření, že máme tendenci pohlížet na

modlitbu v první řadě jako na činnost mysli. Poté bych rád představil modlitbu hesychastů jako modlitbu srdce. A nakonec chci ukázat, jak tato modlitba srdce volá po sebekázni, která by ji učinila středem naší každodenní duchovní služby.

MODLITBA MYSLI

Jen velmi málo duchovních popře důležitost modlitby. Dokonce ani nebudou popírat, že modlitba je tou nejdůležitější veličinou jejich života. Avšak pravda je, že většina duchovních se modlí jen velmi málo nebo vůbec ne. Uvědomují si, že by na modlitbu neměli zapomínat, že by si na ni měli udělat čas a že by modlitba měla zaujímat v jejich životech přední místo. Ale všechna tato „mělo by se“ nemají sílu přenést je přes ohromnou překážku jejich čínorodosti. Vždy je tu ještě jeden telefonát, ještě jeden dopis, ještě jedna návštěva, ještě jedna schůzka, ještě jedna kniha a ještě jeden večírek. Všechno dohromady tvoří nezdolatelnou kupu činností. Rozpor mezi obrovskou podporou ideje modlitby a mezi nedostatkem podpory její realizace je tak do očí bijící, že je velice snadné uvěřit lstem toho Zlého, které matka Theodora dopodrobna popsala.

Jedním z těchto ďábelských triků je, že nás nutí pohlížet na modlitbu v první řadě jako na činnost mysli, která zahrnuje především naše rozumové capacity. Tento předsudek modlitbu omezuje na rozhovor s Bohem nebo přemýšlení o něm.

Pro mnohé z nás modlitba neznamená nic jiného než rozhovor s Bohem. A protože se obvykle zdá, že jde o celkem jednostrannou záležitost, modlitba prostě znamená mluvení k Bohu. A tato myšlenka stačí k vytvoření obrovského pocitu marnosti. Když přednesu nějaký problém, očekávám řešení; když položím otázku, očekávám odpověď; když žádám o vedení, čekám nějakou reakci. Když to však stále víc a více vypadá, že mluvím do tmy, není nic tak zvláštního na tom, vzklíčí-li ve mně podezření, že můj dialog s Bohem je ve skutečnosti monologem. Pak se mohu začít ptát sám sebe: S kým to vlastně mluvím, s Bohem, nebo sám se sebou?

Někdy, díky tomu, že odpověď nepřichází, přemýšlíme, zda jsme se třeba nemodlili špatně, ale většinou se cítíme napálení a podvedeni a co nejdřív s „celým tímhle nesmyslem“ skoncujeme. Je celkem pochopitelné, že rozhovor se skutečnými lidmi, kteří potřebují slovo a nabízejí odpověď, nám může připadat mnohem smysluplnější než rozhovor s Bohem, který jako by byl odborníkem na hru na schovávanou.

Je tu však ještě jedna věc, která může vést k podobným pocitům marnosti. Je to pohled omezující význam modlitby na to, že o Bohu přemýšlíme. Je jedno, zda tomu říkáme modlitba nebo rozjímání. Základním přesvědčením je, že o Bohu a jeho tajemstvích je potřeba přemýšlet. Modlitba tudíž vyžaduje těžkou mentální

práci a je celkem vyčerpávající, zvláště nepatří-li reflexivní myšlení mezi naše přednosti. Jelikož už nosíme v hlavě tolik jiných, praktických a naléhavých věcí, stává se přemýšlení o Bohu dalším náročným břemenem. Toto je obzvláště pravda, neboť přemýšlení o Bohu není spontánní záležitostí, zatímco přemýšlení o naléhavých věcech přichází naprosto přirozeně.

Přemýšlení o Bohu činí z Boha předmět, který je třeba prozkoumávat nebo rozebírat. Úspěšná modlitba je tudíž ta, která vede k novým intelektuálním objevům o Bohu. Stejně jako psycholog studuje případ a usiluje o získání vhledu tím, že se snaží ve všech dostupných informacích nalézt spojitosti, tak ten, kdo se modlí dobře, by měl Boha lépe pochopit hlubokým přemýšlením o všem, co je o něm známo.

Jak při přemýšlení o Bohu, tak při rozhovoru s ním je míra naší trpělivosti ve vztahu k pocitu marnosti poměrně nízká a nedá ani moc práce, abychom se přestali modlit docela. Četba knihy nebo psaní článku či kázání přináší mnohem větší uspokojení než rozumové výlety do neznáma.

Oba tyto pohledy na modlitbu jsou produkty kultury, jejíž hlavní hodnota spočívá v ovládnutí světa skrze rozum. Převládá myšlenka, že všechno lze pochopit, a tím, co lze pochopit, lze i manipulovat. Také Bůh je problémem, který má své řešení, jež soustředěným úsilím vůle nalezneme. Není tudíž nic divného na tom, že oficiálním úbořem duchovního je akademický talár a jedním z hlavních kritérií pro vstup na kazatelnu je univerzitní titul.

To samozřejmě neznamena, že rozum nemá v životě modlitby místo, nebo že teologické uvažování a modlitba se vzájemně vylučují. Neměli bychom však podceňovat nebezpečí racionalismu tradičních církví. Je-li veřejná modlitba duchovních jak uvnitř kostelů, tak mimo ně jedinou známkou jejich života modlitby, má Bůh zajisté spoustu práce s navštěvováním seminářů. Jak můžeme očekávat, že někdo nalezne skutečnou potravu, povzbuzení a útěchu v životě modlitby, který mysl zatěžuje nad hranici jejich možností a ke spoustě již existujících aktivit připojuje ještě jednu vyčerpávající činnost?

V průběhu posledních desetiletí mnozí objevili omezenost rozumu. Stále více a více lidí si uvědomuje, že potřebují něco víc, než jen zajímavá kázání a zajímavé modlitby. Ptají se, jak by mohli opravdu zakusit Boha. Zřejmou reakcí na toto nové hledání modlitby je charismatické hnutí. Také popularita zenu a experimentování v kostelích s technikami vedoucími k sebezpoznání a sebezdokonalení svědčí o nové touze poznat Boha. Najednou se nacházíme obklopeni lidmi, kteří říkají: „Nauč nás, jak se modlit.“ A náhle si uvědomíme, že po nás lidé chtějí, abychom jim ukázali cestu krajinou, kterou sami neznáme. Problémem našeho života modlitby je to, že zatímco naše mysl může být naplněna myšlenkami o Bohu, srdce od něho zůstává vzdálené. Skutečná modlitba vychází ze srdce. Právě této modlitbě srdce nás učí Otcové pouště.

MODLITBA SRDCE

Hesychastickou modlitbou, přivádějící duši do onoho klidu, v němž může přebývat s Bohem, je modlitba srdce. Pro nás, kteří jsme tak rozumově zaměřeni, je obzvláště důležité modlit se srdcem a ze srdce. Otcové pouště nám k tomu mohou ukázat cestu. Ačkoliv nepředkládají žádnou teorii o modlitbě, jejich konkrétní příběhy a rady tvoří základy, na nichž pozdější pravoslavní duchovní spisovatelé postavili velice uchvacující spiritualitu. Duchovní spisovatelé z hory Sinaj, z hory Athos a *starci* z Ruska devatenáctého století jsou všichni zakotveni v tradici pouště. Nejlépe vystihl modlitbu srdce ruský mystik Theofan Poustevník, když o ní řekl: „Modlit se znamená sestoupit myslí do srdce a tam uvnitř sebe sama stanout před tváří Pána, vševědoucího a všudypřítomného.“² Po celá staletí byl tento pohled na modlitbu ústřední myšlenkou hesychasmu. Modlitba je stanutí před Bohem s myslí ponořenou do srdce; to znamená v tom bodě naší bytosti, kde nejsou žádná rozdělení či rozdíly a kde jsme absolutně jedno. Zde sídlí Boží Duch a zde dochází k velikému setkání. Zde mluví srdce k srdci, neboť zde stojíme před tváří vševědoucího Pána uvnitř sebe samých.

Je třeba si uvědomit, že tady je slovo srdce použito v jeho plném biblickém významu. V našich podmínkách má slovo srdce význam omezený. Vztahuje se k sídlu citového života. Výrazy jako „zlomené srdce“ nebo „jdoucí od srdce“ ukazují, že často o srdci uvažujeme jako o vřelém místě, kde jsou umístěny city, narozdíl od chladného rozumu, kde se nalézá domov našich myšlenek. Ale slovo srdce v židovsko-křesťanské tradici vyjadřuje zdroj veškeré fyzické, citové, rozumové, volní a morální energie.

Ze srdce vycházejí nepoznatelné impulsy stejně jako vědomé pocity, nálady a přání. Srdce má také své smysly a je centrem vnímání a chápání. A konečně, srdce je i sídlem vůle: dělá plány a činí dobrá rozhodnutí. Srdce je tak ústředním a jednotícím orgánem našeho osobního života. Srdce určuje naši osobnost a je tudíž nejenom místem, kde sídlí Bůh, ale také místem, do něhož d'ábel směřuje své nejdivočejší útoky. Právě toto srdce je místem modlitby. Modlitba srdce je modlitba, která míří k Bohu ze středu osobnosti a zasahuje tak celou naši lidskost.

Jeden z Otců pouště, Makarios Veliký, říká: „Atletovým (neboli mnichovým) největším úkolem je dostat se do srdce.“³ To neznamená, že by se měl mnich snažit naplnit svou modlitbu pocity, ale že by měl usilovat o to, aby modlitba přetvořila celou jeho osobnost. Otcové pouště do hloubky pochopili, že vstoupit do srdce znamená vstoupit do království Božího. Jinými slovy, že cesta k Bohu vede skrze srdce. Izák Syrský píše: „Snaž se vejít do pokladnice... kterou máš v sobě, a tak objevíš pokladnici nebes. Neboť obě jsou jedna a tatáž. Podaří-li se ti vejít do jedné z nich, spatříš obě. Žebřík k tomuto Království je ukryt v tobě, ve

tvé duši. Budeš-li si přát očistit svou duši od hříchu, uvidíš tam příčky žebříku, po nichž můžeš začít šplhat vzhůru."⁴ A Jan z Karpathosu říká: „Vyžaduje obrovské úsilí a boj, abychom v modlitbě dosáhli onoho stavu mysli, který je osvobozen od veškerého vyrušování; je to ráj uvnitř srdce" (doslova 'nitrosrdční'), místo, jak nás ujišťuje apoštol Pavel, kde „Ježíš Kristus je ve vás" (2 Kor 13,5)⁵.

Otcové nás ve svých výrocích směřují k velice duchovně celistvému pohledu na modlitbu. Odtahují nás od našich rozumářských praktik, v nichž se Bůh stává jedním z mnoha problémů, se kterými se musíme potýkat. Ukazují nám, že opravdová modlitba proniká až k jádru naší duše a není nic, čeho by se nedotkla. Modlitba srdce nám nedovoluje, abychom své spojení s Bohem omezovali na zajímavá slova nebo zbožné pocity. Taková modlitba již svou povahou přeměňuje celou naši bytost v Krista, neboť otevírá náš duševní zrak jak pravdě o nás samých, tak pravdě o Bohu. Ve svém srdci spatříme sami sebe jako hříšníky v objetí Božího milosrdenství. A tato vize nás nutí vykřiknout: „Pane Ježíši Kriste, Synu živého Boha, smiluj se nade mnou, hříšným!" Modlitba srdce nás vyzývá, abychom před Bohem absolutně nic neskrývali a abychom se bezpodmínečně odevzdali do jeho milosrdenství.

A tak je modlitba srdce modlitbou pravdy. Odhaluje mnohé klamné představy, které máme sami o sobě a o Bohu a vede nás ke správnému vztahu hříšníka k milosrdnému Bohu. Právě tato pravda nám dává onen „klid" hesychastů. Čím více bude zakotvena v našem srdci, tím méně nás budou rozptylovat světské myšlenky a s o to větší soustředěností se budeme obracet k Pánu jak našeho srdce, tak vesmíru. A tak se Ježíšova slova „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha" (Mt 5,8) stanou v naší modlitbě skutkem. Pokušení a zápasy potrvají až do konce našeho života, avšak s čistým srdcem budeme naplnění klidem i uprostřed neklidného bytí.

Vyvstává zde otázka, jak realizovat modlitbu srdce při velice aktivní duchovní službě. Nyní musíme obrátit pozornost právě k této otázce sebekázně.

MODLITBA A DUCHOVNÍ SLUŽBA

Jak můžeme my, kdo nejsme mnichy a nežijeme na poušti, praktikovat modlitbu srdce? Jak se modlitba srdce dotkne naší každodenní duchovní služby?

Odpověď na tyto otázky spočívá ve formulaci přesně stanoveného pravidla, řádu modlitby. Existují tři charakteristiky modlitby srdce, které nám mohou pomoci toto pravidlo formulovat:

- Modlitba srdce je živena krátkými prostými modlitbami.
- Modlitba srdce je nepřetržitá.

- Modlitba srdce je všeobsažná.

Živena krátkými modlitbami

V prostředí naší upovídané kultury je velmi důležité naslouchat Otcům pouště, zrazujícím nás od užívání přílišného množství slov: „Otce Makaria se kdosi zeptal: 'Jak by se měl člověk modlit?' Stařec odpověděl: 'Není vůbec třeba vést dlouhé řeči; stačí natáhnout ruku a říci: Pane, podle své vůle smiluj se nade mnou. A stane-li se problém nelítostnějším, říci: Pane, pomoz mi. On ví velice dobře, co potřebujeme, a ukáže nám své milosrdenství.'"⁶

Jan Klimak je ještě přímočařejší: „Modlíš-li se, nesnaž se vyjadřovat vybranými slovy, neboť často právě prosté, opakované věty malého dítěte připadají našemu Otci v nebesích nejneodolatelnější. Neusiluj o mnohoslovnost, aby tvá mysl nebyla rušena od modlitby hledáním slov. Jediná věta na rtech výběrčího daní stačila k získání Božího milosrdenství; jediná pokorná prosba vyřčená s vírou stačila k záchraně onoho dobrého zločince. Množství slov při modlitbě často mysl vystavuje fantazírování a rozptýlení; jednotlivá slova naopak svým skutečným obsahem vedou k soustředění mysli. Nalezneš-li v některém slově své modlitby uspokojení nebo výčitku, zastav se u něho.”⁷

Toto je pro nás, kterým tak mnoho *záleží* na schopnosti slovně se vyjadřovat, velice užitečný názor. Tiché opakování jediného slova nám může pomoci sestoupit svou myslí do srdce. Toto opakování nemá nic společného s magií. Jeho smyslem není Boha zaklínat nebo ho nutit, aby nás vyslyšel. Naopak, často opakované slovo nebo věta nám mohou pomoci se soustředit, stáhnout se dovnitř, vytvořit si vnitřní klid, a tak moci naslouchat Božímu hlasu. Když zkusíme prostě jen mlčky sedět a čekat, až k nám Bůh začne promlouvat, začnou nás bombardovat nekonečné kontroverzní myšlenky a představy. Jestliže však použijeme velice prostou větu, jako například „Ó, Bože, přijď mi na pomoc," nebo „Ježíši, Mistře, smiluj se nade mnou," nebo slovo jako „Pane" nebo „Ježíši", je snazší nechat mnohá rozptýlení projít okolo, aniž bychom se jimi dali svést. Taková jednoduchá, snadno opakovatelná modlitba může pomalu vyprázdnit náš přeplněný vnitřní život a vytvořit tichý prostor, v němž budeme moci přebývat s Bohem. Je jako žebřík, po němž můžeme sestoupit do srdce a vystoupit k Bohu. Výběr slov závisí na našich potřebách a momentálních okolnostech, avšak nejlepší je, použijeme-li slova z Písma svatého.

Tento způsob prosté modlitby, pokud ji konáme svědomitě a pravidelně, nás pomalu vede k zakoušení klidu a otevírá nás Boží aktivní přítomnosti. A co víc, můžeme si tuto modlitbu vzít s sebou i do velice rušného dne. Pokud jsme například brzy ráno strávili dvacet minut v Boží přítomnosti se slovy „Hospodin je můj pastýř", mohou si tato slova postupně v našem srdci vybudovat příbytek a zůstat v něm po celý zbytek dne. Dokonce i když hovoříme, studujeme, stavíme

či pracujeme na zahradě, může modlitba v našem srdci pokračovat a utvrzovat v nás vědomí stále přítomného Božího vedení. Smyslem této sebekázně není, abychom hlouběji pochopili, co to znamená, že se Bůh nazývá naším pastýřem, nýbrž abychom vnitřně zakoušeli Boží pastýřskou činnost ve všem, co si myslíme, říkáme nebo děláme.

Nepřetržitá

Druhou charakteristikou modlitby srdce je to, že je nepřetržitá. Otázka, jak následovat příkaz svatého Pavla, abychom se „modlili bez ustání“, zaujímala v hesychasmu ústřední místo od doby Otců pouště až po Rusko devatenáctého století. Na obou koncích hesychastické tradice existuje mnoho příkladů týkajících se této záležitosti.

V době Otců pouště existovala pietistická sekta nazývaná messaliáni. Byli to lidé, kteří měli až příliš zduchovnělý postoj k modlitbě a považovali manuální práci pro mnicha za odsouzeníhodnou. Několik mnichů z této sekty šlo navštívit otce Lu-cia. „Stařec se jich zeptal: 'Jakou manuální práci se zabýváte?' Oni odpověděli: 'Manuální práce se ani nedotkneme, zato se však, jak káže apoštol, bez ustání modlíme.' Stařec se jich zeptal, zda nejedí, a oni odpověděli, že jedí. Řekl jim tedy: 'A kdo se za vás modlí v době, kdy jíte?' Opět se jich zeptal, jestli vůbec nespí a oni odpověděli, že spí. Řekl jim: 'A kdo se za vás modlí v době, kdy spíte?' Nedokázali mu dát žádnou odpověď. Stařec pravil: 'Odpusťte mi, ale nejednáte tak, jak říkáte. Ukážu vám, jak se já, zatímco manuálně pracuji, modlím bez přestání. Sednu si s Bohem, namáčím rákosí, splétám provazy a přitom říkám: Bože, smiluj se nade mnou; pro svou nezměrnou dobrotu a pro svou velkou slitovnost zachraň mne z mých hříchů.' Zeptal se jich, zda tohle není modlitba, a oni mu odpověděli, že je. A tak jim pravil: 'Když jsem tedy strávil celý den prací a modlitbou a vydělal kolem třinácti mincí, položím dvě mince před dveře a za zbytek si zaplatím jídlo. Člověk, který si ty dvě mince vezme, se za mě modlí, když já jím a spím; a tak z Boží milosti plním příkaz, abych se modlil bez ustání.'"⁸

Tento příběh nabízí velice praktickou odpověď na otázku: „Jak se mohu modlit bez ustání, když jsem zaneprázdněn spoustou jiných věcí?“ Odpověď zahrnuje i bližního. Díky mé almužně se mi můj bližní stává partnerem při modlitbě a činí z ní nepřetržitou modlitbu.

V devatenáctém století, kdy už neexistoval problém s messaliány, nám byla dána mystičtější odpověď. Nalezneme ji ve známém příběhu o ruském rolníkovi, který se jmenuje *Poutníkova cesta* (české vydání *Poutník*). Začíná takto: „Z milosti Boží jsem křesťanem, svými skutky však obrovským hříšníkem... O dvacáté čtvrté neděli po letnicích jsem šel do kostela, abych se tam při liturgii pomodlil. Četl se první list svatého Pavla Soluňanům a mezi jinými jsem uslyšel

slova: 'Bez přestání se modlete' (1 Sol 5,17). Právě tento text se mi více než kterýkoliv jiný vryl do mysli a začal jsem přemýšlet, jak je možné se bez ustání modlit, když se člověk musí zaobírat i dalšími věcmi, už jen proto, aby si vydělal na živobytí."⁹ Onen rolník chodil z kostela do kostela a naslouchal kázáním, avšak nenalezl odpověď, kterou hledal. Nakonec potkal svatého *starce*, který mu řekl: „Nepřetržitá vnitřní modlitba je ustavičná touha lidského ducha po Bohu. Abychom uspěli v tomto utěšujícím cvičení, musíme se častěji modlit k Bohu, aby nás naučil, jak se modlit bez ustání. Modli se více a modli se vroucněji. Sama modlitba ti ukáže, jak dosáhnout její nepřetržitosti; nějakou dobu to však potrvá."¹⁰ Svatý *stařec* potom naučil onoho rolníka Modlitbě k Ježíši: „Pane Ježíši Kriste, smiluj se nade mnou.“ Když pak rolník prochází jako poutník Ruskem, tisíckrát svými ústy opakuje tuto modlitbu. Považuje ji dokonce za svého skutečného společníka. A pak má jednoho dne pocit, že mu modlitba svou vlastní silou přechází ze rtů do srdce. Říká: „... bylo to, jako kdyby moje srdce začalo při svém normálním tlukotu s každým úderem pronášet slova Modlitby... přestal jsem se modlit ústy. Prostě jsem jen pozorně naslouchal tomu, co říká mé srdce."¹¹

Zde se dozvídáme o jiném způsobu, jak dosáhnout nepřetržité modlitby. Modlitba sama se modlí uvnitř mne, i když já mluvím s druhými nebo se soustředím na manuální práci. Modlitba se stala aktivní přítomností Božího Ducha a vede mě životem.

A tak vidíme, jak skrze milosrdenství a práci Modlitby k Ježíši v našem srdci se celý den může stát neustávající modlitbou. Nedomnívám se, že bychom měli napodobovat mnicha Lucia nebo ruského poutníka, domnívám se však, že bychom i my při naší rušné duchovní službě měli usilovat o modlitbu bez ustání, abychom tak, ať už jíme, pijeme či děláme cokoli jiného, všechno činili ke slávě Boží (srov. 1 Kor 10,31). Láska a práce pro Boží slávu nemůže zůstat ideou, o níž přemýšlíme pouze jednou za čas. Musí se stát vnitřním a nepřetržitým chvalozpěvem.

Všeobsažná

Poslední charakteristikou modlitby srdce je to, že zahrnuje všechny naše starosti. Když vstoupíme svou myslí do srdce a staneme tam před Bohem, přemění se všechna naše rozumová zaujetí v modlitbu. Síla modlitby srdce spočívá právě v tom, že skrze ni se všechno, co máme v mysli, přemění v modlitbu.

Když lidem říkáme „Budu se za tebe modlit“, bereme na sebe velice důležitý závazek. Je smutné, že tato poznámka často nebývá ničím jiným než jen dobře míněným projevem účasti. Když se však naučíme sestupovat svou myslí do srdce, pak jsou všichni, kdo se stali součástí našeho života, vedeni do uzdravující přítomnosti Boží a on se jich dotýká v centru naší bytosti. Hovoříme

zde o tajemství, jež nelze slovy vyjádřit. Jedná se o tajemství, kdy srdce, které je středem naší bytosti, je Bohem přetvořeno v jeho vlastní srdce, srdce natolik veliké, aby mohlo do sebe pojmout celý vesmír. Skrze modlitbu můžeme nést ve svém srdci všechnu lidskou bolest a trápení, všechny spory a utrpení, veškerou trýzeň a války, všechnen hlad, osamělost a bídu, ne díky nějakým zvláštním psychologickým nebo citovým schopnostem, nýbrž proto, že Boží a naše srdce se staly jedním.

Lze v tom spatřovat smysl Ježíšových slov: „Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a naleznete pro své duše odpočinek. Vždyť mé jho netlačí a mé břemeno netíží" (Mt 11,29-30). Ježíš nás zve, abychom přijali jeho břemeno, které je břemenem celého světa, břemenem obsahujícím lidské utrpení ve všech dobách a na všech místech. Ale toto božské břemeno je lehké a my je můžeme nést, pokud bylo naše srdce přetvořeno v tiché a pokorné srdce našeho Pána.

Zde je vidět úzký vztah mezi modlitbou a duchovní službou. Způsob vedení všech nám svěřených lidí s jejich zápasy do tichého a pokorného srdce Božího je zrovna tak způsobem modlitby, jako způsobem duchovní služby. Pokud duchovní služba znamená pouze to, že si děláme starosti kvůli lidem a jejich problémům, pokud znamená nekonečné množství činností, které jen stěží dokážeme koordinovat, jsme pořád ještě z velké části závislí na svém vlastním omezeném a ustrašeném srdci. Když však odvedeme své obavy do srdce Božího a tam se z nich stane modlitba, jsou pak duchovní služba a modlitba dvěma projevy téže všeobjímající lásky Boží.

Víme již, že je modlitba srdce živena krátkými modlitbami, že je nepřetržitá a všeobsažná. Tyto tři charakteristiky ukazují, že modlitba srdce je dechem duchovního života a celé duchovní služby. Skutečně, tato modlitba není jen důležitou činností, nýbrž opravdovým středem nového života, který chceme představovat a do něhož chceme uvést nám svěřené lidi. Z charakteristik modlitby srdce je zřejmé, že vyžaduje osobní ukázněnost. Není možné žít život naplněný modlitbou bez zvláštních modliteb. Je třeba modlit se je takovým způsobem, abychom mohli lépe naslouchat Duchu modlícímu se v nás. Musíme neustále do své modlitby zahrnovat všechny lidi, s kterými a pro které žijeme a pracujeme. Tato sebekázeň nám pomůže změnit rozptýlenou, neuspořádanou a často odrazující duchovní službu na službu sjednocující, duchovně celistvou a radostnou. Neučiní ji snadnou, nýbrž prostou; neučiní ji příjemnou a zbožnou, nýbrž zduchovnělou; neučiní ji bezbolestnou a bez zápasů, zato však plnou pokoje v pravém hesychastickém významu.

ZÁVĚR

V našem rozumově zaměřeném světě budeme potřebovat opravdovou sebekázeň, abychom dospěli k modlitbě srdce, při níž budeme schopni naslouchat vedení Toho, kdo se modlí v nás. Obrovský důraz, kladený na modlitbu v duchovní službě, nemá být podnětem k tomu, abychom se méně zabývali lidmi nebo abychom netknuti opouštěli společnost s jejími mnoha zápasy. Modlitba, jak ji chápali hesychasté, nám pomáhá rozlišovat, které z činností naší duchovní služby jsou skutečně pro slávu Boží a které jsou v první řadě pro slávu našeho neobráceného já. Modlitba srdce nám nabízí nový cit, umožňující nám oddělovat v naší službě plevy od zrna, a tak se stát mnohem jednoznačnějšími svědky Ježíše Krista.

Modlitba srdce je skutečně cestou k čistotě srdce, díky níž se nám otevírají oči, abychom mohli spatřit podstatu naší existence. Tato čistota srdce nám umožňuje vidět jasněji nejenom naše nuzné, pokřivené a ustrašené já, ale také účastnou tvář slitovného Boha. Až tento pohled zůstane jasný a ostrý, bude možné žít i v bouřlivém světě se srdcem plným pokoje. Právě ono pokojné srdce přitáhne ty, kdo tápají, aby našli svou cestu životem. Když jsme již našli svůj klid v Bohu, nemůžeme dělat nic jiného, než se věnovat duchovní službě. Boží pokoj bude patrný, kamkoli půjdeme a s kýmkoli se setkáme. A ještě než vyřkneme jediné slovo, Duch Boží, modlící se v nás, dá najevo svoji přítomnost a shromáždí lidi do nového Těla, do těla samotného Krista.

EPILOG

Otázka, jíž jsem začínal toto zkoumání pouštní spirituality a současné duchovní služby, zněla: „Jak můžeme duchovně pracovat v apokalyptické situaci?" V historické etapě, v níž převládá rostoucí strach z války, kterou nelze vyhrát, a stále větší nemohoucnost, je otázka duchovní služby velice naléhavá.

Jako odpověď na tuto otázku jsem uvedl slova: „Uprchni ze světa, zachovávej mlčení a neustále se modli", slova, jež byla řečena římskému aristokratu Arseniovi, když se tázal Boha, jak může být spasen. Samota, mlčení a nepřetržitá modlitba tvoří základní pojmy spirituality pouště. Mám zato, že pro nás, kdo jsme duchovními v době, kdy se blížíme ke konci druhého tisíciletí křesťanství, mají obrovskou hodnotu.

Samota nám ukazuje způsob, jak může být naše chování formováno ne tlakem světa, nýbrž naší novou myslí, myslí Kristovou. Mlčení nás chrání od zadušení naším upovídáním světem a učí nás vyslovovat Slovo Boží. A konečně, nepřetržitá modlitba dává samotě a mlčení jejich opravdový smysl. Při nepřetržité modlitbě sestupujeme myslí do srdce. Tak skrze své srdce vcházíme do srdce Boha, který od počátku zahrnuje vše svou věčně tvořivou a obnovující láskou.

Nezavírá nám však tato spiritualita pouště oči před krutou skutečností dnešní doby? Nikoliv. Naopak, samota, mlčení a modlitba nám umožňují, abychom sebe i ostatní zachránili z vraku naší sebezničující společnosti. Jsme pokoušeni, abychom se zbláznili spolu s těmi, kdo jsou blázni, abychom křičeli a volali a říkali každému, kam má jít, co má dělat a jak se má chovat. Jsme pokoušeni, abychom se natolik zapojili do šílenství a extází posledních dní, že se utopíme spolu s těmi, které se snažíme zachránit.

Sám Ježíš nás varoval:

„Dejte si pozor, ať vás někdo nesvede. Mnozí lidé totiž přijdou pod mým jménem a budou říkat: 'Já jsem Mesiáš' a mnohé svedou. Budete slyšet o bojích a válečných zvěstech. Dejte pozor, nelekejte se! Musí se to stát, ale to ještě není konec. Neboť povstane národ proti národu a království proti království, na různých místech bude hlad a zemětřesení... A tehdy se mnozí pohorší, budou se navzájem zrazovat a jeden druhého nenávidět. Vystoupí také mnoho falešných proroků a ti svedou mnoho lidí. A protože se značně rozmůže nepravost, ochladne u mnoha lidí láska. Kdo však vytrvá až do konce, bude spasen. Toto evangelium o (Božím) království bude hlášáno po celém světě na svědectví všem národům. A teprve tehdy přijde konec" (Mt 24,4-14).

Tato Ježíšova slova jsou neobyčejně důležitá. Je naším úkolem vytrvat až do

konce, hlásat evangelium celému světu a čekat na toho, který jako vítěz vstal z hrobu. Díky zuřivým záchvatům našich bouřlivých časů je velice těžké neztratit z očí světlo a nenechat se zahrnout do temnoty. Síly a mocnosti se neprojevují pouze v neklidných politických a ekonomických situacích dnešní doby, nýbrž působí rozkladně i na nejintimnějších místech našich životů. Naše věrnost ve vztazích je krutě zkoušena, a znovu a znovu je zpochybňováno naše vnitřní vědomí o tom, kam patříme. Náš hněv a naše chtivost se projevují s větší úporností a ukazuje se, že naše touha hledat uspokojení v zoufalém požitkářství daného okamžiku je silnější než kdy dříve.

Ano, nebezpečí jsou velice reálná. Naprosto není vyloučeno, že se i my můžeme stát falešnými proroky a volat: „Tady je Mesiáš“ nebo „Tam je“ (srov. Mt 24,23). Není vyloučeno, že i my můžeme lidi klamat námi vytvořenými jistotami a že může vychladnout nejenom láska druhých, nýbrž i naše vlastní. Náš spoutaný, upovídaný a rozumově zaměřený svět nás má pevně v hrsti a my potřebujeme velice silnou a trvalou sebekázeň, aby nás neumačkal k smrti.

Otcové pouště nám svou samotou, mlčením a nepřetržitou modlitbou ukazují cestu. Tyto disciplíny nás naučí, jak zůstat neochvějní, jak hlásat slova spásy a jak vstoupit do nového tisíciletí s nadějí, odvahou a důvěrou.

Když nás jednou samota, mlčení a modlitba přetvoří v živé svědky Kristovy, nebudeme se už více muset strachovat, zda říkáme správné věci nebo činíme správná gesta, neboť pak už Kristus bude dávat najevo svou přítomnost, i když si toho třeba nebudeme vědomi.

Dovolte, abych tuto knihu ukončil ještě jedním příběhem z pouště.

„Tři otcové chodili rok co rok navštěvovat blahoslaveného Antonína a dva z nich s ním pokaždé hovořili o svých myšlenkách a spásě svých duší; třetí však vždycky mlčel a na nic se ho neptal. Po dlouhé době mu otec Antonín řekl: 'Často mě sem chodíš navštěvovat, ale nikdy se mne na nic nezeptáš.' On mu však odpověděl: 'Mně stačí, že tě vidím, otče.'“

Tento příběh je nejlepším zakončením této knihy. Až budou mít lidé pocit, že jim duchovně prospěje už jen pouhý pohled na nás, slov jako takových nebude více zapotřebí.

POZNÁMKY

PROLOG

1. Benedicta Ward, přel., *The Sayings of the Desert Fathers* (London & Oxford: Mowbrays, 1975), str. 8.

SAMOTA

1. Thomas Merton, *The Wisdom of the Desert* (New York: New Directions Publishing Corp., 1960), str. 3.

2. Benedicta Ward, přel., *The Sayings of the Desert Fathers* (London & Oxford: Mowbrays, 1975), str. 61.

3. Tamtéž, str. 2.

4. Tamtéž, str. 2-5.

5. Tamtéž, str. 120-121.

6. Tamtéž.

7. Tamtéž, str. 117.

8. Tamtéž, str. 23.

9. Tamtéž, str. 24-25.

10. T. Merton, *The Wisdom of the Desert*, str. 23.

11. B. Ward, *The Sayings of the Desert Fathers*, str. 6.

MLČENÍ

1. James O. Hannay, *The Wisdom of the Desert* (London: Methuen, 1904), str. 206.

2. Benedicta Ward, přel., *The Sayings of the Desert Fathers* (London & Oxford: Mowbrays, 1975), str. 69.

3. Thomas Merton, *The Way of Chuang Tsu* (New York: New Directions, 1965), str. 154.

4. B. Ward, *The Sayings of the Desert Fathers*, str. 198.

5. J. O. Hannay, *Wisdom of the Desert*, str. 205.

6. Diadochos z Fotiky, „On Spiritual Knowledge and Discrimination: One Hundred Texts,” in *The Philokalia*, sv.1, šest. sv. Nikodemas z Athosů a sv. Makarios z Korintu, přel., vyd., G.E.H. Palmer, Phillip Sherrard, Kallistos Ware (London & Boston: Faber & Faber, 1979), str. 276.

7. J. O. Hannay, *The Wisdom of the Desert*, str. 205-206.

8. Vincent van Gogh, *The Complete Letters of Vincent van Gogh* (Greenwich, Connecticut: New York Graphic Society, 1959), sv.1, str. 197.

9. B. Ward, *The Sayings of the Desert Fathers*, str. 143.

10. Jean Bremond, *Les Pères Du Desert*, sv. 2 (Paris: Librairie Victor Lecoffre, 1927), str. 371.

MODLITBA

1. Benedicta Ward, přel., *The Sayings of the Desert Fathers* (London & Oxford: Mowbrays, 1975), str. 71.

2. Timothy Ware, vyd. *The Art of the Prayer: An Orthodox Anthology* (London: Faber & Faber, 1966), str. 110.

3. Makarios Veliký, cit. in Irenée Hausherr, *The Name of Jesus*, přel. Charles Cummings (Kalamazoo, MI: Cistercian Publications, Inc. 1978), str. 314.

4. Tamtéž.

5. Jan z Karpathosu, cit. in Hausherr, *The Name of Jesus*, str. 314.

6. Ward, *Sayings of the Desert Fathers*, str. 111.

7. Jan Klimak, cit. in Hausherr, *The Name of Jesus*, str. 286.

8. B. Ward, *The Sayings of the Desert Fathers*, str. 102.

9. R. M. French, přel., *The Way of the Pilgrim* (New York: The Seabury Press, 1965), str. 1.

10. Tamtéž.

11. Tamtéž.

EPILOG

1. Benedicta Ward, přel., *The Sayings of the Desert Fathers* (London & Oxford: Mowbrays, 1975), str. 6.